

Dr. Fazekas Csaba egyet. docens, szerkesztő
Egyháztörténeti Szemle szerkesztősége
3950 – Sárospatak, Rákóczi u. 1.
– ISSN 1585-7476 –
www.egyhaztortenetiszemle.hu
mail@egyhaztortenetiszemle.hu

IGAZOLÁS

Az *Egyháztörténeti Szemle* folyóirat szerkesztőjeként hivatalosan igazolom, hogy Tamási Zsolt: *Zsinati munkálatok az erdélyi egyházmegyében 1822, 1848 és 1913-ban. Papi szerepvállalások és tematikus átfedések* c. tanulmányát közlésre elfogadtuk, folyóiratunk 2021. évi 2. vagy 3. számában kívánjuk megjelentetni. A lapszámnak jelenleg a nyomdai előkészítés folyik, megjelentetése (nyomtatott és elektronikus formában) 2021 folyamán várható.

Miskolc – Sárospatak, 2020. augusztus 29.

(Dr. Fazekas Csaba)

Tamási Zsolt:

Zsinati munkálatok az erdélyi egyházmegyében 1822, 1848 és 1913-ban. Papi szerepvállalások és tematikus átfedések¹

Az erdélyi római katolikus egyházmegyében sorra kerülő 1822, 1848 és 1913-as egyházmegyei zsinatok esetében a leginkább az 1848-as, egyébként a szakirodalomban általában nem zsinati munkálatoknak minősített előkészítésben és zsinati tárgyalásokon jutott leginkább nagyobb terep az egyházmegyei papság véleményének érvényesítésére. Jelen tanulmányban a három zsinat tematikus átfedéseinek elemzése mellett elsősorban azt igyekszünk megvilágítani, hogy milyen kapcsolat körvonalazható a három zsinati munkálat során bekapcsolódó papság reformtörekvéseinek megfogalmazódása és a reformokat képviselő papság társadalmi szerepvállalása között. Jelen tanulmányban ezért előbb azt igyekszünk megvilágítani, hogy a papság szerepvállalására milyen teret engedett az egyházmegyei püspök, a szervezési munkálatok során hogyan mutatható ki a papság tényleges bevonásának a folyamata, s ez milyen összefüggésben van a zsinat hatékonyságát jelentő egyházmegyei szabályozás, Statuta életbe léptetésével.

Tekintve, hogy a legnagyobb bekapcsolódási lehetőséget az 1848-as egyházmegyei zsinat jelentette, a forradalmi események és a szabadságharc körülményei közötti lelkesítési lehetőségeit a papságnak a leginkább ebből a szempontból lehetséges körvonalazni. A tematikák elemzése során igyekszünk rámutatni arra, hogy melyek azok a folyamatosan visszatérő problémák, amerre mindhárom zsinaton kitértek, hiszen ez jelzi azokat az alapvető problémákat, amelyek egy évszázadon átívelve az egyházmegyei papságot a leginkább foglalkoztatták. Ugyanakkor ezek a témák kapcsán a radikálisabb nézeteket megfogalmazó esperesi kerületek esetében igyekszünk érzékeltetni, hogy az 1848-as tervezet megfogalmazói milyen mértékben vállaltak a forradalom és szabadságharc körülményei között aktív társadalmi szerepet is, amelynek a hatásai az 1848-49-es szabadságharc leverését követő megtorlások vizsgálatával is jól kimutatható.

A három vizsgált egyházmegyei zsinat esetében egyértelmű, hogy úgy 1822-ben, mint 1913-ban a megyéspüspök határozott álláspontja limitálta az egyházmegyei papság javaslatainak az érvényesítését, miközben 1848-ban a megyéspüspök jóval nagyobb teret biztosított az egyházmegyei papság esperes-kerületi gyűléseken történő javaslattételére. Az erdélyi egyházmegyei papság önálló kezdeményezésének egyházmegyei szinten elsősorban 1848-ban igyekezett érvényt szerezni. Figyelembe véve, hogy a hatályos egyházi jogi szabályozások alapján az egyházmegyében egyedül a megyéspüspök a törvényhozó, a papság véleménye csak konzultatív szereppel bír, így nem véletlen, hogy a zsinati munkálatokat követően az egyházmegyére érvényes törvénykezés (Statuta) csak 1822-ben és 1913-ban került kiadásra, ez 1848-ban elmaradt.

A szervezési munkálatok esetében azt látjuk, hogy az 1822-es egyházmegyei zsinatra a keretet a pozsonyi nemzeti zsinat terve jelentette. Rudnay Sándor hercegprímás szükségét látta egy átfogó belső reformnak, aminek kezdeményezésére 1819-ben történt esztergomi érseki kinevezése után lett lehetősége. A jozefinista papnevelés éreztette hatását, a lelkipásztorkodó papság fegyelme egyre több kívánnivalót hagyott maga után. Az általános egyházi állapotok romlása közepette hirdette meg a nemzeti zsinatot 1822-re, Pozsonyba.² A

¹ Készült a Bolyai János Ösztöndíj támogatásával.

² Hermann Egyed: *Az 1822-i erdélyi egyházmegyei zsinat*. Különlenyomat a bécsi gróf Klebenseg Kuno Magyar Történetkutató Intézet ötödik Évkönyvéből. Bp. 1936. 5.

katolikus egyház államegyház jellege miatt a javasolt tárgyalási pontokba a király beleszólhatott, gyakorlatilag meghatározva a zsinati tematikát.³

1848-ban a pozsonyi törvénykezés egyházat érintő pontjai és a forradalmi hangulat tették szükségessé a nemzeti zsinat tervét. Mivel az 1848:20 tc. megszüntette a katolikus egyház államvallási jellegét, s ugyanakkor nem sikerült garanciákat szerezni a korábban gyakorlatban levő állami beavatkozás ellen, az egyházi önvédelmi törekvés volt az, ami elsősorban befolyásolta a megszövegezett zsinati tematikát. A magyar püspöki kar által kidolgozott javaslat-csomag öt csoportban mintegy 25 tárgyalási pontot tartalmazott,⁴ amelyekben megtalálhatóak azok a reformpontok is, amelyeket részben az 1822-es pozsonyi zsinat tematikája is tartalmazott.

Az 1913-as egyházmegyei zsinat szervezésének folyamata 1907-ben már elkezdődött.⁵ Gróf Majláth Gusztáv Károly megyéspüspök miután tervét⁶ a püspöki szentszékkal közölte, 1907. december 19-én a püspöki szentszék megfogalmazta,⁷ hogy „a zsinat tárgyalási anyagának összegyűjtésével és a szakaszokra, paragrafusokra s pontokra osztott javaslat, illetőleg tervezet elkészítésével” a legindokoltabb lenne főhatóságilag egy-két személyt megbízni, akik az új Statutum-tervezet elkészítése során kapcsolatba lépnének a kerületi főesperesekkel, illetve a lelkipásztorkodó papsággal. Az alakuló gyűlésen a bizottság két nagy forráscsoportot választanak ki, ami alapján az új Statuta előkészíthető legyen: az 1868 után kiadott püspöki körlevelek⁸ és az 1822-es egyházmegyei Statuta.

Formai szempontból elemezve azt látjuk, hogy a tárgyalási tematikában való bevonása az espereskerületi papságnak, illetve javaslatainknak a beépítése a készülő Statutába eltérően alakult. Az 1822-es, 1848-as nemzeti zsinatra való készület azonos forgatókönyvet tartalmazott: a nemzeti zsinatra kijelölt tárgyalási pontokat a megyéspüspököknek megküldik, kérve, hogy azok kapcsán az egyházmegye véleményét megfogalmazzák, s a nemzeti zsinatot előkészítő bizottságnak betérjessék.⁹ Ezek a bizottságok voltak hívatottak arra, hogy a tárgyalási kérdéskörökről összegezve az egyházmegyék véleményét, előzetesen megfogalmazzák a nemzeti zsinat határozatainak a szövegeit. Úgy Szepesy Ignác 1822-ben, mint Csíktusnádi Kovács Miklós 1848-ban az esperes-kerületek koronagyűlésein megfogalmazott javaslatokat összegezte az egyházmegyei zsinat keretében. Jelentős különbség, hogy a megszövegezett jegyzőkönyvet Szepesy kész egyházmegyei törvénykönyvként, Statutaként kezelte, a nemzeti zsinat figyelmen kívül hagyásával,¹⁰ miközben Kovács püspök a jegyzőkönyvet betérjesztette a nemzeti zsinatot előkészítő

³ Szántó Konrád: *A katolikus egyház története II*, Bp. 1988, 400.

⁴ Gyulafehérvári Érseki és Főképtalani Levéltár (GYÉFKL), Fond: Püspöki Iratok (PI) – 994/1848. – Pest, 1848. július 20.: *Hám János levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz a zsinati pontokról*.

⁵ Ennek előzményeként utalás szinten kiderül, hogy erre vonatkozóan volt egy apostoli szentszéki kifejezett óhaj, viszont ennek levéltári konkrét nyomára nem sikerült rátalálni. A zsinatot előkészítő bizottság által a székeskáptalanhoz írt átiratban (1908. augusztus 25) viszont azt találjuk, hogy „Az apostoli szentszéknek kifejezett óhajához képest szándéka a főpásztor úr Ó Nagyméltóságának megyei zsinatot tartani.” – GYÉFKL, Fond: Egyházmegyei Zsinatok (EZS) 1913 – Acta et decreta Synodi Diocesanæ Transsilvaniensis diebus 7–10 mensis Julii anni MCMXIII. in Gyulafehérvár (Albae-Juliae) habitae. Gyulafehérvár. Typis Tipographiæ Lycei Episcopalis. 1913. (Zsinat 1913) II.3. Melléklet

⁶ 1907. december 5-én a püspöki szentszékben meghozott döntés alapján. GYÉFKL, EZS 1913, 860/1098 – latin nyelvű körlevél (Commissio episcopalis pro Synodo Dioecæsana præparando denominatur), az egyházmegyei zsinat bizottság kinevezése. Kelt: Gyulafehérvár, 1908. február 11

⁷ Zsinat 1913 I. Melléklet

⁸ Ezek átnézésére a bizottságból Balázs Endre és Kászonyi Alajos kapott megbízást. 1908-ban ezt meg is tették, jelentésüket az előkészítő bizottságban 1908. október 23-án mutatva be. – Zsinat 1913. II.11. Melléklet

⁹ Hermann 1936. 5.; GYÉFKL PI. – 389.d. 3.cs. 994/1848. – Pest, 1848. július 20.: *Hám János levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz a zsinati pontokról*.

¹⁰ Hermann 1936. 7.

bizottságoknak.¹¹ Ennek ellenére mindkét esetben formai hibát jeleznek az eljárás kapcsán. Szepesy 1822-es Statutája esetében ez teljesen nyilvánvaló,¹² az 1848-as jegyzőkönyv esetében viszont nem ennyire egyértelmű. A kalocsai érsek, Nádasdy Ferenc, amikor megkapta Kovács Miklós erdélyi püspöktől az egyházmegyei zsinaton megfogalmazott jegyzőkönyvet, azonnal tisztázni szeretné, hogy „a.) valóságos megyei zsinatot tartott-e, minthogy a jegyzőkönyvben a zsinat, gyűlés és tanácskozmány kitételek vegyest használtak (...) b.) Szótöbbség, azaz szózatolás által történtek e a határozatok vagy sem? – mert ha igen (mit az első ülés 4-ik pontjából ki nem vehetni) akkor a püspökök isteni jogon nyugvó kormányhatósága aképp lenne mellőzve, hogy egyszersmind a kath. egyháznak a magyar országai püspökök által f. évi Június 4-én kelt körlevelükben is kimondott elvei 6-ik Pius pápa a pistoi zsinatra vonatkozó „Auctorem fidei” 1794-ik évi Augustus 25-én kelt bullájának¹³ ide szolgáló kárhóztató ítéletével¹⁴ egyetem elvetetett volna”.¹⁵ 1848 másik sajátossága, hogy az egyházmegyei zsinatot megelőző vegyes Státus-gyűlésen,¹⁶ az ott tárgyalható kérdésekről a papság szavazatilag igyekezett határozni.¹⁷ A két fórumon jelenlevő klerikusok ugyanazok, a szavazásra a Szepesy által jegyzett zsinati demokratikus lehetőséget¹⁸ legalább ott érvényesítették. Megpróbálták a zsinaton is,¹⁹ de Kovács Miklós püspök kitérő válaszában a Tridenti zsinat törvénykezésének alkalmazására utalva jelzi, hogy annak előírása szerinti egyházmegyei zsinat vette kezdetét.

Miután az 1913-as egyházmegyei zsinat szervezésének folyamata 1907-ben elkezdődött, a zsinatot előkészítő bizottság kinevezése és munkálkodása mellett az esperesi kerületek véleményezése csak részben került kikérésre és felhasználásra,²⁰ a készülő szövegek sem kerültek szentszéki gyűléseken megvitatásra. Az alakuló gyűlésen ugyan felvetették a javaslatot, hogy az egyházmegye ügyeivel kapcsolatosan minden esperesi kerületnek ki kellene kérni a véleményét, viszont Forster Jánosnak²¹ már ekkor sikerült elérnie, hogy a kérdőpontok közül csak néhány kerüljön kiküldésre az esperesi kerületekhez. A zsinati munkálatok részletes előkészítésében nagyon erőteljesen érződik Forster János koncepciója. Az egyházmegyei 1913-as Statuta szerkezetét tekintve elérte, hogy javaslatának megfelelően,²² ne az 1822-es Statuta szerkezetét kövessék.²³ 1909-ben Gróf Majláth Gusztáv

---

¹¹ GYÉFKL EZs 1085/1848. – Kovács Miklós püspök átirata az egri érsekhez, a veszprémi, pécsi, besztercebányai, kassai püspökökhöz, ill. Nádasdy Ferenc kalocsai érsekhez. Kolozsvár 1848. szeptember 6.

¹² Hermann 1936. 19-21.

¹³ VI. Piusz, „Auctorem fidei” bulla, In. DS 2626.

¹⁴ Az egyházmegyei zsinaton jelenlevő papságnak döntési joga nincs.

¹⁵ GYÉFKL PI – 389.d. 3.cs. 1357/1848. – Nádasdy Ferencz kalocsai érsek levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz. Kalocsa, 1848. Szent Mihály hó 25.

¹⁶ Ennek jegyzőkönyvét ld.: Veszély Károly, Az erdélyi róm[ai] kath[olikus] püspöki megye autonómiája, vagyis az 1711-től 1892-ig tartott erdélyi római katolikus Statusgyűlések nevezetesebb tárgyalásainak, határozatainak, felterjesztéseinek és más ezekre vonatkozó okmányoknak gyűjteménye (Az „Erdélyi egyháztörténeti adatok” – II. kötete), Gyulafehérvár 1893. 122–146.

¹⁷ Ezt a Státus belső szabályzata lehetővé tette. – Marton József: Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye története, Gyulafehérvár, 1994, 75.

¹⁸ GYÉFKL EZS – Statuta Alma Diocesis Transilvanicae Anno 1822. die 17-ma Aprilis in Synodo Diocesana publicata, et Concordibus votis approbata, Claudiopoli, Typ. Lycei Regii (Statuta 1822) 184-185. Pars II. Sectio XX. § 4., Hermann 1936. 14.

¹⁹ A zsinati munkálatok első napján, 1848. szeptember 1-én az egyik résztvevő feltette a kérdést: „vajon ezen gyűlés csak egyszerűen tanácskozmányi gyűlés leend, vagy pedig olyan, mely szótöbbséggel érvényes határozatokat hozhat? Mely kérdésnek megvitatása után elnöklő püspök úr ezen zsinatot oly erejűnek nyilvánítja, minőnek azt a Tridenti zsinati köz-zsinat határozza” - GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve. Első ülés, 4. pont.

²⁰ Zsinat 1913. II. Melléklet dokumentumai

²¹ A zsinatot előkészítő bizottság előadója, az 1913-as zsinati munkálatokat meghatározó kanonok.

²² Zsinat 1913 II.9. Melléklet

Károly megyéspüspök jónak látta, hogy néhány kérdésben újra csak történjen konzultáció az esperesi kerületekkel, viszont a megvitatásra kiküldött tematika nagyon leszűkített kérdéskört tartalmazott.

Az egyházi jogi szabályozások szempontját kísérve figyelemmel, az körvonalazódik, hogy az 1822-es és az 1848-as munkálatoknak a jogszerűségét problémássá teszi, hogy az egyházmegyei zsinat, ha nem önállóan, az egyházmegye szükségletei miatt került összehívásra, hanem a nemzeti zsinat szervezésének keretében, akkor időben a nemzeti zsinatot kellett volna követnie, nem azt megelőznie. A hatályos egyházi jogi szabályozás ugyanis egyértelműen pontosítja, hogy „*megyei zsinat (synodus diocesana) az, melyen a püspök,²⁴ a megyebeli papsággal a megyét illető fegyelmi és főleg lelkipásztori ügyekre nézve tanácskozik.*”²⁵ A megyei zsinatot a megyés püspök hívja egybe, a „*világi hatalom beleegyezésének kikérése nélkül*”, kitűzve annak időpontját, helyszínét. Az egyházmegyei zsinat rendszeresen három napig tart²⁶ „*A zsinaton egyedül a püspök törvényhozó és bíró, az összes papság csak véleményező és tanácsadó, nem pedig határozó szavazattal bír.*”²⁷ A megyei zsinat feladata: „*a megyei zsinatot megelőző tartományi zsinat végzéseit, a római pápa rendeleteit, a római congregációk határozatait kihirdetni és foganatosítani; a megye szükségleteihez képest új törvényeket hozni, a régi a jelen körülményekre nem alkalmazható törvényeket módosítani vagy végképp megszüntetni, a talán még ki nem hirdetett vagy feledékenységbe ment törvényeket, ha hasznos és szükségesnek látszik, kihirdetni, vagy felújítani; a megye állapotát, szükségleteit feltüntetni,²⁸ szóval tárgyalni: a megye javát illető mindazon kérdéseket és ügyeket, melyeket, amennyiben a megyei zsinatok körén túl nem terjeszkednek, a főpásztor akár önszántából, akár papjainak javaslatára tanácskozás alá kíván bocsátani.*” „*A zsinat határozatait rendszerint csak a püspök írja alá, de aláírhatják mások is. A zsinat végzéseire nézve az apostoli szent szék megerősítése nem szükséges; azért azokat a püspök a neki helyesnek látszó módon azonnal kihirdetheti; kihirdetésük után az egész megye területére kötelező erővel bírnak. A zsinat végzéseit a püspök értelmezi, neki van joga azoktól szükség esetén felmenteni is; ő öröködi a felett is, hogy azok a papság és hívek részéről pontosan teljesítenek.*”²⁹ Mivel úgy 1822-ben, mint 1848-ban a nemzeti zsinat előtt került sor egyházmegyei zsinatra, az egyházi jogi szabályozások alapján csak akkor tekinthető mindkét egyházmegyei zsinat jogerősnek, ha a nemzeti zsinati törekvésektől függetlenül, az egyházmegye belső szükségleteire választ adó fórumnak tekintjük azokat.

---

²³ Amelyben szekcióként és fejezetként újra kezdődik a paragrafusok számozása, hanem a magyar törvények rendszerének megfelelően folyamatosan kerüljenek számozásra a paragrafusok

²⁴ Vagy ennek különös megbízása folytán közhelyettese, széküresedés esetén pedig a káptalani helyettes.

²⁵ Szeredy József, *Egyházi jog. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra.* I., Pécs, 1883³ (Szeredy I) 258. § 653-659.

²⁶ De a püspök belátása szerint ezen időt megrövidítheti, vagy ha a körülmények úgy kívánják, meg is hosszabbíthatja.

²⁷ A püspök ennél fogva nem köteles a többség véleményét követni, maga saját nevében hozza és hirdeti ki a határozatokat. Azért ámbár a püspök a zsinaton egybegyűlt papsághoz a határozatok felolvasása után ezen szavakat intézi: *placet-ne vobis?* Mire a papság placettel szokott felelni, e felelet nem úgy tekintendő, mint a zsinat részéről hozzájárulás vagy megerősítés; hanem ez által az Isten, püspök és társak előtt ünnepélyesen megígérik, hogy ezen határozatokat pontosan megtartandják. – Szeredy I. 258. § 653-659.

²⁸ Illetve még: az ifjúság vallás-erkölcsi neveléséről, hittani tankönyvekről, továbbá a hittanítás és fegyelemfönntartási célszerű módokról, azután a *hívek között elterjedt különféle vallási visszaélések, ferdeszokások és kicsapongások megszüntetéséről gondoskodni: ájtatos társulatokat létesíteni, terjeszteni s kellően szabályozni; a misédíjakat megszabni; az ájtatos alapítványokat, ha a szükség és körülmények úgy kívánják, megváltoztatni (Conc. Trid. Sess. XXV. c. 4. de ref.); bizonyos eseteket a gyóntatószékben a püspöknek fönntartani; Hitbeli vagy vitás ügyek nem tartoznak körébe, valamint bármely bírászkodás sem; ez egyedül a püspök teendői közé tartozik.*

²⁹ Szeredy I. 653–659.

Ebben az esetben ugyanis mindkét esetben érvényesült, hogy a megyéspüspök által egybehívott zsinat az egyházmegye fegyelmi és lelkipásztori kérdéseiről tárgyalt; az egyházmegye igényeihez képest új törvényeket fogalmazott meg, másokat megszüntetve vagy felújítva. Az egyházmegye állapotának felmérésére sor került. A határozatok kihirdetésének jogával mindkét megyéspüspök a maga módján élt, s a kánonjogot ebben az esetben nem sértette az sem, hogy az előzetes szentszéki jóváhagyás kérésének elmaradása nyilvánvaló az 1822-es Statuta esetében. Ebből a szempontból értékelve a megyéspüspök papjaival akár zsinati, akár csak papi gyűlési fórumon tárgyalva, tájékozódva az egyházmegye helyzetéről, a szükséges intézkedéseket meghozhatta. Ennek formája lehet akár egy belső törvénykönyv (pl. a Statuta), vagy akár körlevelekben közölt utasítás, vagy kazuisztikus intézkedés egy-egy kérdés megoldására, ha ezt a püspök, mint az egyházmegye egyedüli törvényhozója teszi meg. Más szempontból viszont nem elhanyagolható, hogy a püspök, mint egyedüli törvényhozó, nem emelhet törvényerőre olyan intézkedést, ami meghaladja hatáskörét, vagy ami ellentétes az egyetemes egyházi szabályozással. Ha a tárgyalt kérdéseket sorra elemezzük, akkor láthatjuk, hogy 1848-ban csak vitathatóan, addig 1822-ben egyértelműen találunk egyházz jogilag érvénytelen szövegrészeket a jegyzőkönyvekben. Mégis az 1822-es egyházmegyei zsinattól, mindenféle egyházz jogi hiányossága ellenére a szakirodalom sose vitatta el az *egyházmegyei zsinat* jelzöt,³⁰ miközben az 1848-as egyházmegyei zsinat ugyanúgy a *papi gyűlés* megnevezéssel³¹ rögzült.

Az 1913-as egyházmegyei zsinatot Mailáth püspök 158/1913 számú körlevelében 1913. július 7-re hívta össze, szabályszerűen a gyulafehérvári székesegyházba, amelyen 153 zsinati atya vett részt.³² Az egyházmegyei zsinat ugyan egy napos zsinat volt,³³ viszont minden szempontból hosszas előkészületek előzték meg. Mailáth püspök 1907. december 6-án küldte

---

³⁰ Sőt Forster János, amikor összehasonlítja az 1848-as egyházmegyei zsinattal, meg is jegyzi: „A Szepesi püspök 1822. évi zsinata rendesen elő volt készítve, a törvényes formák között folyt le s eredménye gyanánt megszületett az egyházmegyei Statuta. Ezen meglátszik még a jozefinizmus hatása, bár épen ezen hatás eltüntetése lett volna a tulajdonképpeni célja; továbbá megnyilvánul benne egyházi dologban az a szellem, amely az állam igazgatásában lábra kapott a bécsi kongresszus után s kegyetlenül boldogította az alattvalókat az 1825. évi országgyűlésig. Mert ez a *Statutum* a püspök, káptalan, papság és hívők kötelezéseit oly aggságos atyai gondossággal és oly mérvben szabja meg, hogyha azt szóról-szóra át lehetne vinni az életbe, már itt ezen a világon minden teremtett lélek megkeserülne a jövődő mennyei üdvösséget. Egyházzias szelleme lényegtelen dolgoktól eltekintve kifogástalan, de majdnem minden dolgot sive per excessum, sive per defectum dönt el s jóformán egyet sem azon legfőbb lelkipásztori regula szerint: *jugum meum suave est et onus meum leve*.” Ezért tekinti az 1822-es zsinatot túlságosan vaskalaposnak. – Forster János: *A püspökmegyei zsinat*. Gyulafehérvár 1907. (Forster 1907) 10-11.

³¹ A 20. század elején az egyházmegyei zsinati jelzöt még nem vitatták el. Hivatalos egyházmegyei zsinatnak tekinti például Rass Károly (1872-1962) 1925-ben megjelent tanulmányában (Rass Károly: *Az 1848-iki átalakulás*, In. *Az erdélyi katholicizmus múltja és jelene*, Dicsőszentmárton 1925. 218.) Ugyanakkor a zsinati munkálatokat nagyon keményen ostromozó Forster János szentszéki tanácsos is 1907-ben megjelent munkájában is, több alkalommal pontosítva az egyházz jogi kifogásait, magát a jelzöt nem vitatja. Igaz megjegyzi: „nevezzük mi is *zsinatnak*, mert hiszen Kovács Miklós a saját kijelentése szerint annak szánta, jóllehet minden egyéb lehetett, csak törvényes alakban megtartott püspökmegyei zsinat nem volt.” Az egyházmegyei zsinat tér vissza az egyházi archontológiában is (Jakubinyi György: *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia*. Gyulafehérvár 2004.² 31). A papi gyűlésként való értelmezésre adott lehetőséget a félreértelmezhető meghívó szövege, amelyben a megyéspüspök 1848. július 18-án kelt, vegyes Státus gyűlést és egyházmegyei zsinatot meghirdető körlevelében a 25 pontos zsinati tematika megvitatására egybehívja 1848. augusztus 27-re a Státus tagjait, záró rendelkezésként jelezve, hogy „*azután külön papi gyűlésben a zsinati pontok fognak tanácskozás alá vétetni*.” (GYÉFKL PI. – 945/1848. – Kolozsvár, 1848. július 18.: *Kovács Miklós püspök körlevele*.) Az egyházmegye történetét bemutató összegzésekbe már a papi gyűlés megnevezés került.

³² A Közművelődésben megjelent tudósítás 158 zsinati atya nevét sorolja fel.

³³ A kánonjogi szabályozás az egyházmegyei zsinat esetében a három napos munkálatot írta elő. A tényleges zsinati ülések egy nap alatt kerültek sorra, de a liturgikus szertartásokkal együtt a formai szabály betartására került, hiszen valójában 3 napot tartott az egyházmegyei zsinat: július 7-én kezdődött, július 9-én ért véget.

meg első értesítését, hogy egyházmegyei zsinatot készül összehívni. A javaslatokat minden plébánostól kérte leírni, s ezt az esperesi hivatalnak elküldeni. A tavaszi koronagyűlésen kerültek megbeszélésre a javaslatok, ahonnan a zsinatot előkészítő bizottsághoz kellett azokat felterjeszteni. A készülődés azonnal elkezdődött, maga a megyéspüspök is folyamatosan jelezte az új, aktuálisra váló témákat. Például 1908-ban a 150 számú körlevelében az egyházmegyei zsinat tervével kapcsolatban kérte az esperesi koronagyűléseken tárgyalni az esperes-kerületek beosztásnak kérdést is. A változtatást a közlekedési viszonyok átalakulása s az arányosabb beosztás miatt is szükségesnek látta. Ugyancsak ebben a körlevelében jelezte, hogy a zsinat egyik fontos tematikája a főesperesek ügykörére vonatkozó rendeletek módosítása is lenne, ugyanis az erre vonatkozó 1822-es rendeletek jelentősen elavultak. A tíz előkészítő bizottság által összegzett javaslatok témaköre egy olyan gazdag programot tartalmazott, amely felölelt minden kérdést, ami akkor az erdélyi egyházmegye életét érintette.³⁴ A tematikát tekintve jól érezhető a jelenléte a 19. századi kulcsproblémáknak (szemináriumok, plébánosok és káplánok, főesperesek, hitoktatás és prédikációk, istentiszteleti rende, társulatok és sajtó), kiegészülve a részben új, de az iskolakérdéssel szoros kapcsolatban álló kántortanítók helyzetének a rendezésével. Új tematikaként a szentségek és a sekrestyések kérdéskör azonosítható csak be. A hosszas előkészületek után előkészített határozatok egyházmegyei zsinati elfogadása 1913-ban már csak formai részletet jelentetett. Amint a szabályozásban olvashatjuk,³⁵ „a zsinaton kihirdetendő határozatokat tervezetben minden esperesi kerületnek megküldöttük, hogy a lelkeskedő papság a tavaszi koronagyűlés alkalmával tárgyalhassa és megtehesse reájuk észrevételeit. Legkésőbb két héttel e gyűlések után a főesperesek betérjesztik a gyűléseken felmerült kérdéseket és észrevételeket. Ezek alapján a kihirdetendő dekrétumokat újabb tárgyalás alá vesszük. Magán a zsinaton a papság csak a Procuratores cleri által terjeszthet elő panaszokat és jogos kívánságokat. A procuratores cleri bizottsághoz pedig aláírásokkal ellátott beadványokkal kell fordulni.”

A határozatok életbe léptetése terén is markáns különbségek figyelhetőek meg a három vizsgált egyházmegyei zsinat esetében. Az 1822. szeptember 8-án megnyíló pozsonyi nemzeti zsinaton³⁶ elfogadott határozatokat Rudnay hiába akarta jóváhagyásra a pápai Szentszék elé terjeszteni, Bécs ezt megakadályozta. Négy évi huzavona után ugyan Róma elé került, de az életbe léptetés elmaradása miatt meddőnek bizonyult a próbálkozás, ami miatt a zsinat meghirdetésre került.³⁷ A nemzeti zsinat ilyen jellegű eredménytelensége ellenére, miközben Szepeszy a nemzeti zsinati terv keretében tartotta meg egyházmegyei zsinatát, mégis teljesen önálló zsinatként értelmezve azt, a Statutát, mint kötelező törvénykönyvet azonnal kinyomtatta. Attól eltekintve, hogy a nemzeti zsinaton nem jelent meg, illetve távolmaradásának eltérő értelmezéseitől,³⁸ elfogadhatónak tartható az a megállapítás, hogy az egyházmegye területén a megyéspüspök egyértelmű joghatóságának tudata miatt merte kiadni a Statutát. Amennyiben önálló egyházmegyei zsinatként értékeljük az 1822-es erdélyi

³⁴ Marton József: Az erdélyi egyházmegye a 20. század kezdetén. Keresztény Szó, 2008, XIX/6. 1-3 p.

³⁵ Zsinat 1913. p. 6

³⁶ A szentírásfordítás kérdéskörben a primás kapott megbízást. Az egyházmegyék javaslatai alapján fogalmazták meg a közerkölcsökre vonatkozó döntéseket. A teológiai oktatás terén az egységes tankönyvek alkalmazása mellett született döntés. A biblikus tanárok körüli vita terén kivárás volt tapasztalható, az érintettek tételeiket Rudnaynak kellett bemutatassák. A szerzetesség terén szigorú reformokat foganatosítottak (Szepeszy sérelmezte, hogy közvetlenül a primás alá rendelődtek). Elvetésre került a bécsi oktatásra fordítandó összeg, együtt a misealapítványos összevonási javaslattal. Az egyházi bírásokkal kapcsolatos javaslatokat a jozefinista törvények tömkelege miatt utasították vissza. Szántó 1988. 400-401.

³⁷ Meszlényi Antal: *A jozefinizmus kora Magyarországon. (1786-1846)*. Bp. 1934. 276.

³⁸ Illetve attól az egész meghurcolás-történetől, amely során úgy a primás, mint az uralkodó, az erdélyi Gubernium, illetve a pápai Szentszék is sérelmezte eljárását. – Hermann 1936. 15-27.

munkálatokat, akkor Forster János megállapítása is helytálló: „*Szepesi püspök 1822. évi zsinata rendesen elő volt készítve, a törvényes formák között folyt le s eredménye gyanánt megszületett az egyházmegyei Statuta.*”³⁹ Forster ugyan kifogásolja a jozefinista szellemet, vaskalaposnak tartja a szigorát, de azt elfogadja, hogy egyházas szellemét tekintve nehéz kifogásokat felhozni. Forster János értékelése azért is nagyon fontos, mert az 1913-as egyházmegyei zsinatot előkészítő tevékenysége során a korábbi erdélyi egyházmegyei zsinati törekvéseket követendő, vagy elrettentő példaként használta fel abban a diskuruzásban, amelyben az 1913-as egyházmegyei zsinati munkálatok szervezését, tárgyalásait igyekezett egyházzogilag egyértelműen hatályossá tenni. Marton József⁴⁰ véleménye szerint is az 1822-es Statuta az akkor félreértett mivolta ellenére felmérhetetlen hatást gyakorolt, hivatkozási alapként szolgált a későbbi erdélyi zsinatoknak, termékenyítően hatott az egyházmegye életére, a protestáns miliőben élő papokat és híveket megedzette és öntudatosabbá tette. Egyik-másik határozata máig érvényben maradt.⁴¹ Több, főleg liturgikus témájú rendelkezése a 2. vatikáni zsinat Sancrosantum Concilium konstitúcióval utólag szentesítődött. Amint a tárgyalt témakörökből is látható, a Statuta hosszú távú hatást fejtett ki. Több rendelkezése hivatkozási alap maradt 1848-ban. Ha tovább tekintünk a 19. századon, akkor azt látjuk, hogy a négy évig⁴² tartó előkészület során, az 1913-as egyházmegyei zsinat munkálatait a Statutának egy újabb revideálása szabta mederbe.⁴³ Ezek az átdolgozások tulajdonképpen már Szepes püspöksége alatt elkezdődtek, igaz, hogy az átjavított Statutum se kapták meg sem a király, sem a pápai Szentszék hivatalos aprobálását.⁴⁴ Ennek ellenére miután 1837-ben a prímási szék megürült, Szepes kinevezésére reális esély volt,⁴⁵ amit halála akadályozott meg.

1848-ban Kovács Miklós püspök jóval óvatosabbnak bizonyult, mint Szepes. Ktartott amellet, hogy egyházmegyei zsinatot hívott össze, a nemzeti zsinatra beterjesztett jegyzőkönyvekben sem titulálta azt másnak. Pedig a határozatok egy részével kapcsolatosan a zsinat alatt megfogalmazta fenntartását. Mint az egyházmegye véleményét – még ha esetleg túlzó radikalizmust is tartalmaztak – megvitatásra elküldte az előkészítő bizottságoknak. Az életbe léptetés terén kettős szempontot kell figyelembe vennünk. A határozatok egy részét a zsinat egyszerűen átvette a vegyes Státus-gyűlés jegyzőkönyvéből, amely egyszerű szavazattöbbséggel jogerős döntéseket hozhatott. A csak zsinati határozatok esetében jól érzékelhető, hogy a kánonjognak megfelelően Kovács püspök, mint az egyházmegye egyedüli törvényhozója, a határozatokat miután kérelmi alakban felterjesztette, azok közül egyeseket püspöki joghatóságánál fogva életbe is léptetett. Egyik intézkedésével a papi szabad végrendelkezést erősíti meg, hozzájárul 1849-ben a zsinati szabad választásra hivatkozó kerületi kéréshez, amely a jegyző kinevezését a kerületi választásra hivatkozva kéri

³⁹ Forster 1907. 10.

⁴⁰ Marton József: *Egyháztörténeti adalékok a gyulafehérvári egyházmegye történetéhez*. In. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 21. évf. (2009) 1-4. 175.

⁴¹ Például a Statuta csak négy körmenetet engedélyezett (virágvasárnapi körmenet, föltámadási körmenet, úrnapi körmenet, keresztjáró napok) s azoknak olyan keretet szabott, hogy azóta is aszerint végzik Erdély-szerre. – Marton 2009. 176-177.

⁴² Az első két évben készült el a törvényjavaslatok nagyon terjedelmes formája, amelyet a megyéspüspök 1911-ben kapott meg az előkészítő bizottságtól, s amelyet utána jelentősen rövidítettek, kihagyva azokat a részeket, amelyek meghaladják az egyházmegyei zsinat jogkörét. Kászonyi Alajos: *Hozzászólás a zsinati törvényjavaslathoz*. Csíkszereda 1913. 53.

⁴³ Egyházi disciplinánk és ügyünk a rég múlt idők óta több oldalról el volt hanyagolva, jogaink és kötelességeink körül régóta, 1822-től fogva nem tekintettünk szét...” – Kászonyi 1913. 4.

⁴⁴ Hermann 1936. 20-27.

⁴⁵ Hermann szerint azért, mert pécsi püspöksége felejtette az erdélyi egyházmegyei zsinatot, de erről Marton Józsefnek más a véleménye: „bármennyire is összeütközésben volt a pápával és a királlyal, jó szándékú alkotásai miatt egyformán nagyra becsülték, úgyhogy Rudnay halála után sokáig a legkomolyabb prímásjelöltek között szerepelt, csak egészségi állapota akadályozta meg előreléptetését.” - Marton 2009. 177.

megegerősíteni, anélkül, hogy a szabad püspöki adományozás kapcsán kötné a kereket. Sőt, a böjti fegyelem kapcsán is miután 1849-ben egy engedményt ad, levelében arra is utal, hogy a nagyböjti szabályozásról rövidesen egy átfogó rendelkezést fog majd kiadni. A két idézett példa érzékelteti, hogy Kovács Miklós megyéspüspök az 1848-as munkálatok után nem Statutát akart kiadni, hanem az egyházmegyei igényeit felmérve, mint egyedüli törvényhozó az egyházmegyében, körlevelekben fogantatosította az általa is jogszerűnek tartott döntéseket.

Az 1913-as egyházmegyei zsinat esetében egyértelműen megállapítható, a szinte egy évtizedes elékészület után az egyházi jogi előírásokat messzemenően betartva összehívott és megtartott egyházmegyei zsinat életbe léptetése az ünnepélyes kihirdetéssel, a kiadott Statutummal megtörtént. A zsinati könyv mellékleteiben szereplő rendletekkel együtt a 20. század erdélyi egyházmegyéjének belső életét szabályozó joggyűjtemény maradt, együtt, a változásokkal járó szükségszerű szabályozásokkal. A közigazgatásilag új országhatárok közé kerülő Erdély az első világháború viharai közt fogadta a világegyház 1917-es kánonjogi gyűjteményét, illetve a II. vatikáni zsinat konstitúcióját. E két meghatározó változás mellett a püspöki rendeletek revideálták azokat a szabályokat, amelyek alkalmazását a megváltozott viszonyok az 1913-as zsinati határozatok alapján már nem tették lehetővé.⁴⁶

A folyamatosan visszatérő problémák, tárgyalt kérdések kapcsán fontos arra rámutatni, hogy azoknak ki a kezdeményezője. 1822-ben a nemzeti zsinatra javasolt témáponatok⁴⁷ mellett elsősorban Szepesy kezdeményezte a többi kérdésnek a Statutában való rögzítését. 1848-ban a nemzeti zsinati tematika⁴⁸ mellett az eltérő javaslatok kezdeményezője az alsópapság, az esperesi kerületek,⁴⁹ míg 1913-ban a zsiánto előkészítő, a megyéspüspök

---

⁴⁶ Igény az egyházmegyei zsinatok rendszerezésére lett volna. Kászonyi Alajos nyomtatásban megjelent hozzászólásában a kerületi papság óhaját tolmácsolva emelte ki, hogy a „Concilium Trid. Sessio XXIV. c. 2” figyelembe vételével legalább minden ötödik évben legyen egyházmegyei zsinat. Sőt, azt a kérést is megfogalmazta, hogy a megyéspüspök az 1913-as zsinati atyákból egy „*állandó zsinati bizottságot*” nevezzen ki, „*mely a jövő zsinat előkészítéséről gondoskodni fog és az egyházmegyei törvények esetleges időszerű pótlásáról, esteleges módosításáról jelentést tenni kötelességének ismeri.*” – Kászonyi 1913. 54.

⁴⁷ 1822-ben az uralkodó részvételével nyolc témakört jelöltek ki: a papság, a szerzetesség és a fiatalság erkölcsének javítása; egységes tanterv kidolgozása a püspöki szemináriumok részére; a pesti bibliikumtanárok közti ellentétek feloldása; szerzetesi reform; egy alap létrehozása, amely lehetővé tenné 10 magyar pap nevelését a bécsi Augustineum intézetben; új magyar bibliafordítás; az eltörölt szerzetesrendek után a vallásalapba utalt misék összevonása és a magyar szentszéki bíróságok egyöntetű eljárásának megállapítása. - Nagy Konstantin OFM: *A magyar katolikus egyház nemzeti zsinatai*, Gyöngyös 1943. 101. Szántó 1988. 400.

⁴⁸ 25 pontos tematika került kidolgozásra, 5 csoportra bontva. Az első csoportba került az egyház függetlensége, a pápával való szabad kapcsolattartás és az egyházi alapítványok szabad kezelése, a Catholicum Institutum alapítása, az egyházi lap létrehozása, a betöltetlen püspöki székek kérdése, az alesperesek kinevezésének módja és a plébániai pénztárak és iskolák kérdésköre. A második csoportba a liturgikus reformokat csoportosították: vasár- és ünnepnapok megülvése, böjti fegyelem, áhítatos társulatok támogatása, elsőáldozás ünnepélyessége, egyházi és világi vezetőkért végzendő közös ima, búcsúk körüli visszaélések megszüntetése. A harmadik csoportban az anyagi ügyek kerültek: egyházi csődök (plébánosi vizsga), plébániai felszerelés, papi nyugdíj, papbér megváltása, patronátus és papi kongrua. A negyedik csoportba tematikailag vegyes kérdések csoportját látjuk: Rituálé reformja, moldvai magyar katolikusok ügye, Kollonich-szerződés hatálytalanítása. Az utolsó, ötödik csoportban a szerzetesi és klerikális fegyelmi kérdéseket kérték megtárgyalni, együtt a papi lelki gyakorlatok támogatásával. GYÉFKL PI. – 994/1848. – Pest, 1848. július 20.: *Hám János levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz a zsinati pontokról.*; GYÉFKL PI. – 850/1848. – Pest, 1848. június 13.: *Fogarasy Mihály választott skodári püspök válaszelevele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz.*

⁴⁹ A megyéspüspök zsinatot meghirdető körlevele előtt több keületi beadvány is szorgalmazta annak összehívását, javasolva a legfontosabb tárgyalási pontokat is. Ezek közül kiemelkedő a gyergyói és a kézsdiorbai kerületek beadványa. – GYÉFKL PI – 823/1848. *Mészáros Antal gyergyói esperes beadványa az erdélyi Consistoriumhoz.* Gyergyószentmiklós 1848. május 27.; GYÉFKL PI. – 688/1848. – Gelence, 1848. Pünkösöd hava 17.: *Kádár Antal esperes és Elekes István jegyző által aláírt esperesi tanácskozási jegyzőkönyv, átküldve Kovács Miklós püspöknek.*

által kinvezett bizottság a káptalanra vonatkozó kérdéseket a bizottság a kanonokokra bízta,⁵⁰ s a többi témakör esetében alapvetően két nagy forráscsoportot választottak ki, ami alapján az új Statuta előkészíthető legyen: az 1868 után kiadott püspöki körlevelek⁵¹ és az 1822-es egyházmegyei Statuta. A két nemzeti zsinatra – 1822 és 1848 – javasolt tárgyalási pontok közül, amelyek csak 1822-ben vagy csak 1848-ban jelentek meg, elsősorban nem sajátos erdélyi probléma megoldására vonatkoztak. Ami szerepel 1822-ben és 1848-ban is, de csak az egyházmegyei zsinaton, azok egy része az egyetemes egyházi gyakorlattól eltérő javaslatok sorát jelenti, amelyeket Szepesy Ignác törvényként tett kötelezővé, amelyeket 1848-ban a forradalmi hangulatban kivitelezhetőnek tartottak, még ha a püspöki figyelmeztetés ezek esetében általában el is hangzott.⁵² Ami visszatérő mozzanatként közös pontként szerepel, azt nyugodtan tekinthetjük a legjelentősebb erdélyi kérdésköröknek, amelyek a későbbiekben az 1913-as zsinati munkálatokban is kiemelt jelentőséggel bírnak. Az 1913-as egyházmegyei zsinati tematika esetében azt láthatjuk, hogy gr. Majláth Gusztáv Károly erdélyi egyházmegyei püspök 1907. december 6-án küldte meg első értesítését, hogy egyházmegyei zsinatot készül összehívni. A tematika esetében kérte a plébánosok javaslatait az esperesi központokba megküldeni. Az espereskerületek koronagyűlésein összegzett javaslatokat a zsinatot előkészítő bizottság volt hívatott összegezni. A tényleges tematika rögzítése esetében viszont láttuk, hogy a megyéspüspök által kinevezett bizottság a kerületi papság véleményét csak néhány kérdésben kérte ki, a káptalanra és papnevelésre vonatkozó határozatok esetében a székeskáptalan és a papnevelde vezetője fogalmazta meg a javaslatokat, a vecsernye-könyvet egy külön bizottság készítette elő, s a legtöbb rendelet Forster János szövegezte meg. Mivel a zsinat előkészítésekor a törvény erővel bíró püspöki rendeletek is összegezésre kerültek, érthető, hogy a megyéspüspök egyetemes egyházi előírásokat és saját hatáskörébe eső utasításokat emelt be a zsinati könyvbe az egyházmegyei zsinaton elfogadott határozatok mellékleteiként. Ezért is indokolt a tényleges 1913-as Statutum⁵³ paragrafusai mellett a mellékletekben⁵⁴ megjelenő körlevelek, utasítások tematikáját egységesen látva körvonalazni az 1913-as egyházmegyei zsinati tematikát.

A tematika rövid összegzése során csak az egységesen, mindhárom zsinaton felmerülő kérdésekre refelektálunk, egyrészt a tanulmány célja, másrészt a tanulmány terjedelmi keretei miatt is.

Az egyházkormányzati kérdések esetében Az 1913-as egyházmegyei zsinat első határozatai a püspök, az általános helynök, az esperesek, a plébánosok kapcsán tartalmaz részletes szabályozást. Az egyházi hierarchia szabályait rögzítő rendelkezések, a viszonyok rögzítése nagyon is fontos mozzanata a zsinati határozatoknak. A 19. századi előzményeknél ugyanis jól körvonalazható egy olyan törekvés, amely egyfajta decentralizációt, parlamentáris rendszert vetített elő úgy 1822-ben, mint 1848-ban. Az 1822-es Statuta az egyházmegyei zsinat ügyvitelével kapcsolatosan ugyanis a szótöbbség döntését a püspöki döntés elé helyezte, azzal is megerősítve ezt, hogy a püspöki szavazatot – a befolyás elkerülése miatt – utolsónak irányozta elő.⁵⁵ Annak ellenére, hogy ez a megoldás az egyházzsogi szabályozást

---

⁵⁰ 1908. augusztus 25-én a bizottság fel is kérte „a ft. székesegyházi káptalant, szíveskedjék a régi Szepessy-féle Statutumnak a ft. káptalanra vonatkozó részét (Sect. III. § 1-11) a mostani jogállaptnak és a tényleg fenálló viszonyoknak megfelelőleg újból szövegezni.” – Zsinat 1913. II.3. Melléklet

⁵¹ ezek átnézésére a bizottságból Balázs Endre és Kászonyi Alajos kapott megbízást. 1908-ban ezt meg is tették, jelentésüket az előkészítő bizottságban 1908. október 23-án mutatva be. – Zsinat 1913. II.11. Melléklet

⁵² Fontos megfigyelni, hogy ezeknek a javaslatoknak jelentős része ma már a gyakorlatba átkerült, leszámítva a parlamentáris rendszert.

⁵³ Zsinat 1913

⁵⁴ Zsinat 1913. – Appendix ad Statuta Synodi Diocesanæ Transilvaniensis anno Salutis MCMXIII in Gyulafehérvár (Albae-Juliae) habitae. (App 1913)

⁵⁵ Statuta 1822. 184-185. Pars II. Sectio XX. § 4., Hermann 1936. 14.

alapjaiban sérti, 1848-ban a zsinati munkálat első napján az egyik résztvevő⁵⁶ rákérdezt, hogy „*vajon ezen gyűlés csak egyszerűen tanácskozmányi gyűlés leend, vagy pedig olyan, mely szótöbbséggel érvényes határozatokat hozhat? Mely kérdésnek megvitatása után elnöklő püspök úr ezen zsinatot oly erejűnek nyilvánítja, minőnek azt a Trienti zsinati köz-zsinat határozza*”.⁵⁷ A püspök diplomatikus válasza nem volt elég ahhoz, hogy a kalocsai érsek, Nádasdy Ferenc ennek a mondatnak az alapján ne fogalmazza meg kételyeit az erdélyi 1848-as egyházmegyei zsinat törvényességét tekintve.⁵⁸ Szintén ezzel a tematikával kapcsolatosan a Statuta a püspököt kötelezte, hogy az évenként tartandó zsinat előtt jelentést tegyen az egyházmegye állapotáról.⁵⁹ 1848-ban ennyire ugyan nem voltak merészek a résztvevők, de legalább a papi nyugdíjalap vagyongazdálkodóját számoltatni szerették volna a zsinaton.⁶⁰

Ugyanakkor az 1822-es Statuta a decentralizációt elővetítve lehetővé tette, hogy a főesperesek saját szentszékekkel rendelkezzenek, jegyzővel, ülnökkel, házasságvédővel és ügyésszel, a püspöknek csak a megerősítés jogát tartva fent.⁶¹ 1848-ban a harmadik tanácskozási napon a vegyes pontok közt az elképzelés visszatért, amikor javaslatként megfogalmazzák, hogy állítsák vissza első fokú bíróságként az esperes-kerületi ítélőszéket. A résztvevők a javaslatot elfogadták, annyi egyházzsugyi szépítéssel, hogy a jogerőre emelése érdekében a nemzeti zsinatra kinevezendő követek feladatául jelölték ki e kérdésnek ebben a formában történő megoldásának a szorgalmazását.⁶²

1848-ban a forradalmi változások, s elsősorban az alsópapsági követelések a hatályos egyházzsugyi előírásokat alapvetően túllépve nagyon erőteljes demokratizáló tendenciát jeleztek. Az erdélyi egyházmegyében a püspökjelölés esetében a püspök-kinevezési jognak a polgári kormány által történt gyakorlása ellen tiltakozva megszövegezték 1848-ban, hogy a három jelöltet a vegyes Státuszgyűlés⁶³ kellene, hogy kijelölje, ezek közül választhatná meg a káptalan az új püspököt. Az esperesek kinevezésével kapcsolatosan a püspöki szabad kinevezésnek igyekeztek korlátokat szabni: az esperesi hivatal megüresedése esetén a kerületi papság szavazati úton jelöljön három személyt, akik közül a püspök egyet kinevez. A gyergyói esperesi kerület a maga során azt is javasolta, hogy az esperes a hivatalát addig tarthassa meg, amíg hivatali kötelezettségeinek eleget tud tenni. Ennek megítélése – az 1848-as zsinati jegyzőkönyv fogalmazásában – a püspök feladata.⁶⁴ 1848-ban nem került sor arra, hogy álláspontjukat egyeztessék a helynök kinevezésével kapcsolatosan, a kérdés csak a bányavidéki esperesi tanácskozás beadványában szerepelt,⁶⁵ zsinati tárgyalása teljesen elmaradt. Ennek ellenére a püspöki elszigeteltség miatt a központi kormányzást nélkülöző egyházmegye 1849 májusában nem fogadta osztatlan engedelmisséggel Kedves István kolozsvári apát helynök

⁵⁶ A jegyzőkönyv nem őrizte meg a nevét.

⁵⁷ GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve*. Első ülés, 4. pont.

⁵⁸ GYÉFKL PI – 1357/1848. – *Nádasdy Ferenc kalocsai érsek levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz*. Kalocsa, 1848. Szent Mihály hó 25.

⁵⁹ Statuta 1822. 7. Pars I. Sectio I. § 24., Hermann 1936. 9.

⁶⁰ A püspöki konzisztóriumhoz írt levelükben a gyergyói papok jelzik, hogy a költségvetésre kíváncsiak, de az esperesekhez írt felhívásukban már előfordul, hogy csak *kíváncsiak* a költségvetésre, hanem *számoltatni* akarják a *kezelő urat*. - GyÉFKL, PI. – 823/1848: *Mészáros Antal gyergyói esperes beadványa az erdélyi*

Consistoriumhoz, Gyergyószentmiklós. 1848. május 27.; *Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve*. 1814–1862. Rendkívüli gyűlés jegyzőkönyve. Gyergyóújfalu 1848. május 22. – GyÉFKL Gyergyói Gyűjtőlevéltára, Gyergyószentmiklói Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276–1861.

⁶¹ Statuta 1822. 15. Pars I. Sectio IV. § 3., Hermann 1936. 9.

⁶² GYÉFKL EZS. - d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve*.

⁶³ Amelynek világi tagjai is vannak.

⁶⁴ Az előkészítő esperesi tanácskozások jegyzőkönyvei nem mindig kötik ezt a püspök megítéléséhez. A gyergyói kerület csupán azt állapítja meg, hogy lemondatható legyen, ha feladatát nem végzi, ha visszaél hatalmával, vagy ha többség bizalmát elveszti. – GyÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa*

⁶⁵ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Abrudbánya, 1848. augusztus 1.: *Bányavidéki kerület beadványa*.

történt kinevezését.⁶⁶ Elszigeteltségükben az egyházkormányzati problémák miatt a zsinaton többször megfogalmazott belső autonómia értelmében a püspöki helynök kinevezése helyett az espereskerületek belső önállóságát helyezték előtérbe, abban a hitben, hogy a főpásztori akarat értelmében jártak el. 1849. június 11-én az udvarhelyi esperesi kerület papsága „*a Gyergyai Papság is múlt napokban tett*” nyilatkozatával egyetértve arra hivatkozott, hogy „*ezen kinevezés a tavalyi zsinat végzéseivel merőben ellenkezik*”.⁶⁷ Itt már jól tetten érhető, hogy az alsópapság saját útjaira tévedve önkényesen értelmezte az 1848-as egyházmegyei zsinaton elhangzott összes reformjavaslatot, önmaga próbálva eldönteni azoknak egyébként bizonytalan érvénybe lépést. Az önálló megoldásokat kereső papság el mert odáig jutni, hogy a forradalmat nem pártoló esperesek helyett vagy a jegyzőt, vagy a szomszédos esperest fogadja el hiteles joghatóságnak, a püspöknek csak utólagos hozzájárulását igényelve. Például a forradalom és szabadságharc bukása után az alcsíki papság kérte a püspököt, hogy a fogságba esett nagykászoni plébánost, Ferenczi Józsefet, „*kit a múlt évi Zsinat érelmében ugyanazon év November elején az al-csik és kászonszéki egyházi kerület jegyzőjévé szótöbbséggel megválasztottunk vala – e hivatalban megerősíteni és az esperesi hivatal vételével megbízni addig is, míg Esperesünk óhajtott szabadságát visszanyeri*”.⁶⁸ Ez az egyébként radikális megoldás ugyanakkor nem jelent elszigetelt jelenséget, már az 1848-as egyházmegyei zsinat előtt a marosi kerület beadványában, ahol az esperes szabad, csak a kerület általi választását kérték, megjegyezték, hogy „*az udvarhelyi esperestnek*⁶⁹ *hivatalából tett elmozdítását örömmel értettük; hasonlóképpen elcsapni kívánjuk a szebeni esperest is, mint a magyar nemzetnek megátalkodott ellenségét*”.⁷⁰ Az egyházmegye püspöke 1848-ban az ügyet nem kommentálta, de az tény, hogy az udvarhelyi esperes leváltását a papságtól elfogadta, miközben a többi kért *esperes-elcsapáshoz* természetesen nem járult hozzá. Ugyanakkor 1848 szeptemberében a „*kerületi papságnak a zsinati pontokra beküldött feleletei rendén felfejtett kívánságát*” figyelembe véve, az 1848-as zsinaton elhangzott elveknek megfelelően a kerületi jegyzők kinevezésében elfogadta a kerületi jelöléseket.⁷¹ Nem csoda, hogy az alsópapság úgy érezte, hogy az egyházmegye vezetője a zsinaton törekvéseiket bátorította, ami a későbbiekben fontos motivációs háttérrel jelentett az állásfoglalásban.

---

⁶⁶ Ez viszont nem jelentette azt, hogy a helynök forradalmat pártoló rendeleteit ne körözték volna. Az udvarhelyi papi gyűlés jegyzőkönyvében, 1849. július 11-én, már a bevezető részben megtaláljuk az utalást arra, hogy a püspöki helynök május 29-én kelt körlevele „*már körözve is van*”. – GYÉFKL PI. – 394.d. 11.cs. 633/1849: Udvarhely, 1849. június 11.: *Az udvarhelyszéki esperesi kerület papság közgyűlésének jegyzőkönyve*. A megtorlás árnyékában is arra hivatkoztak az elfogott esperesek, hogy a helynöki utasításokat követték: „*bűn terhe alatt valánk fölszólítva ezeknek véghez vitelére a Nagyméltóságod által püspöki helynökül kinevezett apát kanonok M[éltósá]gos Kedves István Úrnak ide mellékelt rendeleteiben is*. GYÉFKL PI. – 394.d. 16.cs. 338/1849. – Nagyszeben, 1849. szeptember 18: *Tankó Albert csíkszentgyörgyi plébános és Mászáros Antal gyergyói esperes leve Kovács Miklós püspöknek*.

⁶⁷ GYÉFKL PI. – 394.d. 11.cs. 633/1849: Udvarhely, 1849. június 11.: *Az udvarhelyszéki esperesi kerület papság közgyűlésének jegyzőkönyve*.

⁶⁸ GYÉFKL PI. – 394.d. 11.cs. 414/1849. – Csíkszenkirály, 1849. október 4.: *Miklósi Gergely levele az alcsíki papság nevében Kovács Miklós püspökhöz*.

⁶⁹ Rajmund János esperest 1848-ban a kerületi papság leváltotta, tekintve, hogy tevékenységével nem voltak megelégedve. Ezt követően Antalfi Ferenc, addig kerületi jegyző vette át az esperesi teendők intézését ideiglenesen. Az 1849 tavaszán készült összeírás az egyházmegyéről Berde Mózes számára Antalfi Ferenc „*esperesi helyettes*” címmel szerepel. – GYÉFKL PI. – 393.d. 5.cs. 92/1849. – Kolozsvár, 1849. április 13.: *Pakó János püspöki titkár felterjesztése Berde Mózes kormánybiztoshoz*.

⁷⁰ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Marosvásárhely, 1848. augusztus 12.: *Marosi kerület beadványa*.

⁷¹ Gábor János vízaknai plébánost a fogarasi kerületbe, Matskási János túri plébánost a fehérvári kerületbe, Bögözi Lajos erzsébetvárosi plébánost az erzsébetvárosi kerületbe, András Ferenc tordai plébánost a torda–aranyosi kerületbe és Györfi Lajos szászrégeni plébánost a marosi kerületbe. – GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848. – Kolozsvár, 1848. szeptember 13.: *Kovács Miklós esperesi kerületei jegyzőket kinevező körlevele*.

Az espereskerületek belső autonómiájának ilyen irányú értelmezése magyarázza, hogy a gyergyói esperesi kerület a házassági ügyek megoldatlansága miatt⁷² 1849. május elején javasolta, hogy „addig is, míg K[ároly]Fejér Vár a zár alól fel nem szabadula, a helybéli tisztelt Elnökünk ruháztatnék fel Püspöki hely tartói hatalommal: úgy a többi Esperesi székek is kérettetnének meg, hogy Elnökeiket ruháznák fel az irt hatalommal azért ne talán, a váló, és más perek a zár alatt hátra maradást szenvedjenek.”⁷³ Úgy érezték, hogy a megyéspüspök alkalmazta a zsinati elveket a kerületi jegyzők kapcsán, s így feltételezték, hogy az esperesek helynöki ténykedésével is egyetértene.

Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc leverése után az ilyen jellegű megközelítések ugyan háttérbe szorultak, de ez nem jelentette azt, hogy a decentralizáció igénye felszámolódott volna. Ezért is jelentős az 1913-as egyházmegyei zsinati szabályozás, amely rögzítette az egyházkormányzat gyakorlásának szabályait, a hierarchia elveinek megfelelően kimondva: „A püspök, akit a Szentlélek helyezett Isten egyházának kormányzására, saját és rendes jogán kormányozza a reábízott egyházmegyét az Anyaszentegyház kánonjai és határozatai szerint. Mivel a püspök feladata, hogy a reábízott nyáját az igazság igéjével, az erény példájával, Krisztus szeretetének és igazságának szigorával gondozza, ezért serényen öröködjék, hogy a pápáknak, egyetemes zsinatoknak határozatait ebben az egész kegyes egyházmegyében megőrizték, az Anyaszentegyház rendelkezéseinek érvényt szerezzenek. Gondoskodják arról a püspök, hogy a részleges törvényeket is, akár püspök bocsátotta ki őket, akár törvényes szokásjoggal lettek bevezetve az egyházmegyében, megőrizték, s ha netalán úgy találja, hogy valakik akár az általános, akár a részleges törvényeknek nem engedelmeskednek, azokra a szent kánonok szerint rójon ki büntetést.”⁷⁴ A helynök kapcsán megfogalmazták: „Egy törvényszéket alkot a püspökkel az általános helynök. Ezért a helynök rendeletei ugyanolyan jogerővel bírnak, mint a püspökéi. Nem lehet a helynöktől a püspökhöz fellebbezni. Az általános helynök annak a határozatnak a tartalma szerint jár el tisztségében, amivel ezt a tisztségét a püspöktől elnyerte.”⁷⁵

A plébánosi/zsinati vizsgálással kapcsolatosan az 1913-as egyházmegyei zsinat határozatai közül a 22. § foglalkozott részletesen. A pontosításokra nagy szükség volt a 19. századi eltérő álláspontok, szempontok miatt. Az 1822-es Statuta a kérdéskörben olyan formában bizonyult engedékenynek, hogy a beneficium elnyerése utáni két hónapban is engedélyezte letételét, viszont előírta, hogy az 50. életévüket be nem töltött papok minden új beneficium elnyerése előtt ezt megismételjék. Szepesy Ignác megyéspüspök később ezt a rendelkezést módosítva eltörölte az ismétlés követelményét, viszont előírta, hogy a beneficium elnyerése előtt kerüljön rá sor.⁷⁶ 1848-ban alapos félreértés miatt ellentmondásos megfogalmazásokkal találkozunk. Az „egyházi csődöknek⁷⁷ javadalom elnyerése irányába történő rendezése” során a jelenlevők többsége ezt nem támogatta. Mivel a trienti zsinat⁷⁸ eléggé egyértelműen előírta ennek megtartását, egyesek pártolták ugyan, csupán a számát redukálták volna egyszeri alkalomra, de a fogalmi pontatlanság miatt a plébánosi vizsgát összekeverték ráadásul a teológiát végző leendő lelkipásztorok tanulmányaikat záró

⁷² Ez azért is nagyon jelentős, mert a házassági ügyek rendezése a püspöki szentszék jogköréhez tartozott, így nem csak az esperesek helynöki meghatalmazását, hanem az esperesszéknek a püspöki szentszéki jogkörrel való felruházását is tervbe vették.

⁷³ GYÉFKL Gyergyói Gyűjtőlevéltár, Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276-1861. Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jkt. 1814-1862. 1849. május 3. Gyergyószárhegy. Espereskerületi gyűlési jegyzőkönyv.

⁷⁴ Zsinat 1913, 1. §.

⁷⁵ Zsinat 1913, 4. §.

⁷⁶ Statuta 1822. 23. Pars I. Sectio V. § 2, 3., Hermann 1936. 10.

⁷⁷ Megüresedett egyházi javadalmaknak és hivataloknak pályázat útján való betöltésére képesítő vizsga.

⁷⁸ *Conc. Trid.* Sess. XXIV. c. 28. de reform.

vizsgájával is.⁷⁹ A zsinati határozatot előkészítő választmányi jegyzőkönyvből kiderül, hogy a plébánosi vizsgára 3 év kápláni szolgálat után lehetne jelentkezni, amelynek sikeres letétele után plébániai javadalomhoz és állomáshoz juthatna – természetesen a megyéspüspök kinevezése által a pap.⁸⁰ Ez eddig ugyanaz, mint amit Szepesy utólagos rendelete is kimondott. Az 1822-es Statutához tért mégis vissza a választmányi munkálat, amikor a nagyobb beneficiumok elnyeréséhez egy komolyabb vizsgát⁸¹ irányoz elő, akár az ismétlés lehetőségével is. Az 1913-as egyházmegyei zsinat határozata⁸² szintén a trienti határozatokat idézve rögzítette, hogy ezt a vizsgát minden egyházmegyei pap kötelező módon le kell, hogy tegye három évi papi szolgálat után.

A papi jövedelem esetében elsősorban a káplánok fizetését tekinthetjük visszatérő tematikának. Az 1913-as zsinatot előkészítő bizottság már az alakuló gyűlésén⁸³ nagyfokú óvatosságról tett tanúságot, amikor jegyzőkönyvbe vette annak szükségességét, hogy előzetesen fontos a főpásztor véleményét kikérni, hogy „*tárgyaltassék-e a szolgálati pragmatika kérdése; a plébános és káplán közötti viszony*”. Jozefinsita szellemben a káplánok fizetéséről az 1822-es Statuta már rendelkezett, amikor alkalmazásukat a nagyobb egyházközségek számára kötelezővé tette.⁸⁴ 1848-ban az egyházmegyei zsinaton a plébánosok⁸⁵ és a káplánok fizetéséről egységes tervezetet dolgoztak ki. Eltérések ugyan voltak a fizetés nagysága körül, de nagyjából a plébánosi fizetés szinte felét irányozták elő a káplánok számára.⁸⁶ Az eltérő javaslatokat a zsinati munkálat nem hozta közös nevezőre,

---

⁷⁹ Ezért a végleges jegyzőkönyv furcsa megoldást javasol: „*a theológiai tanulmányok bévégezte után, a lelkipásztorkodásra kimenő növendékek, a theológiai tanárok és az e végre kinevezendő ügynevezett zsinati vizsgálók által a püspöki szentszék előtt megvizsgálatni rendeltetnek*”. Az ilyen formában történő vizsgáztatás azonban csak az elméleti ismeretek ellenőrzését tette volna lehetővé, márpedig a plébánosi vizsga célja a gyakorlati lelkipásztori tudnivalók elsajátításának a felmérése is. - Forster 1907. 112–121.

⁸⁰ Ez összhangban állt a püspök szabad és teljes adományozási jogával, egyházmegyéje területén az egyházi hivatalokat tekintve; ugyanakkor a trienti zsinat előírásával is, amely kijelenti, hogy „*minden lelkészettel járó állomás csak oly egyházi személy által, ki az eleve megtartott csödület és vizsgálat nyomán arra alkalmasnak találtatott, töltsék be*”. – Szeredy József, *Egyházjog. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra* II. Pécs 1874. (Szeredy II.) 324. §. 702–704.

⁸¹ Ennek helyszínét is megjelölik: Gyulafehérváron vagy Csíkszeredában. A plébánosi vizsgák tárgyát tekintve elsősorban a lelkipásztorkodási és egyházjogi ismeretekből való vizsgázást részesítenek előnyben. A választmány ilyen vizsgák letétele alól felmentést adna a lelkipásztorkodásban hat évet letöltött papoknak, a teológia és filozófia paptanároknak, a középtanodai tanároknak, amennyiben azok tanárkodásuk előtt három évet lelkipásztorkodásban töltöttek. A vizsga módjával kapcsolatosan még azt is megfogalmazták, hogy az írásban és ne szóban történjen. A további felsorolt elvek a választmány részéről kissé ellentmondanak az előbbieken ismerteteknek. Eddig ugyanis a hangsúlyt az egyszeri plébánosi vizsga sikeres letételére helyezték. A dokumentum további részleteiben azt fejtegetik, hogy a megürlt plébániai állomás megpályázásának lehetőségét hirdessék meg az egyházmegyében, tűzzenek ki három kérdést, amelyeknek a megfejtését a püspökségre kellene beküldeni. A legjobb eredményt elérőt – természetesen, ha erkölcsi jelleme ellen nincs kifogás – a püspök a megüresedett helyre nevezzé ki. Vagyis minden helyezést verseny. „*conkursus*” előzne meg. Keresztes József ferences tartományfőnök ugyan elfogadja, hogy az alkalmasság előtérbe kerülését ez előmozdíthatná, de arra is rámutat a zsinatot előkészítő beadványában, hogy ha versenyvizsga formájában történik, s olyan valaki nyeri meg, akit a közösség nem szívesen lát, annak ott nyugodt élete nem lesz. – GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: 1848. augusztus 16.: *Keresztes József ferences tartományfőnök beadványa*.

⁸² Zsinat 1913. 22. §.

⁸³ 1908. február 20 – Zsinat 1913. II.2. Melléklet

⁸⁴ Statuta 1822. 26. Pars I. Sectio V. § 11., Hermann 1936. 10.

⁸⁵ A plébánosok jövedelmével részletesen csak az 1848-as egyházmegyei zsinat foglalkozott. A Statuta a maga során ezt is tárgyalta, de hangsúlyosabban volt jelen a püspöki jövedelem kérdése, amikor a 26 § kimondja, hogy ha a püspök a javadalmi jövedelmének felhasználásában törvényszegő lenne, joga van bármelyik kanonoknak vagy főesperesnek akár írásban, akár az egyházmegyei zsinaton meginteni. – Statuta 1822. 8. Pars I. Sectio I. § 26., Hermann 1936. 8.

⁸⁶ Zerich Tivadar teológiai tanár három kulcsos fizetési javaslata szerint a plébánosok 1200, 1000, 800 forintos fizetése (javadalomtól függő) esetén a káplánok jövedelme 500, 400, 300 forint legyen. A gyergyói kerület

mert az egységesség elve miatt a kérdés végső rendezését az elmaradt nemzeti zsinatra hagyta. Az 1913-as egyházmegyei zsinati könyv mellékletében⁸⁷ a lelkészi jövedelmezés kapcsán már egy nagyon konkrét szabályozás⁸⁸ került rögzítésre.

19. századi előzményeket tekintve elsősorban 1848-ban készültek nagyon részletes javaslatok a papi jövedelem forrásának kapcsán, összefüggésben azzal az 1848-as pozsonyi törvénykezéssel, amely a 13. cikkelyével, a tized megszüntetésével komoly anyagi fennakadást vetített elő. Ezzel kapcsolatosan az erdélyi 1848-as egyházmegyei zsinat és a vegyes-Státus gyűlés megpróbált megoldást találni. Az 1848. augusztus 29-én délelőtt kezdődött a témának a megvitatása a zsinatot előkészítő bizottság munkája alapján. A gyűlési jegyzőkönyvből hiányzik a bizottmányi jegyzőkönyv bevezető része, amikor is a katolikus papoknak illő fizetéssel való ellátásának módozatainak elvét próbálják rögzíteni. „*Két pont körül forgott e tanácskozás; vagy által adja a kath. egyház mindennemű javadalmait a Statusnak,*⁸⁹ *és ezen esetben a Status tartoznék a papokat, kántorokat s. t. fizetni, és az egyházak cultusa és egyéb szükségeiről gondoskodni; vagy pedig a kath. Status megtartván a püspöki, káptalani, és mindennemű egyházi javadalmait és alapítványait, azokból igyekszik az egyházak és egyházi szolgák szükségeit fedezni; mennyiben pedig ezen javadalmak és alapítványokból az érintett cél elérni nem lehetne, ezen esetben a hiányt ismét vagy a Statustól kiegészíttetni kéne, vagy pedig a hívek által fedeztetné. Ha a kath. Status maga gondoskodni az egyház és egyházi szolgák szükségeiről a cél könnyebb elérhetése tekintetéből, a szerfelett sok kanonokok, apát- és prépostságok reducálttatása, a társas káptalanoknak pedig megszüntetése*⁹⁰ *is indítványoztatott. Ennek megvitatása után határozatott.*”⁹¹ A határozatok, amelyek a bizottmányi gyűlésen elhangzottak, szinte szó szerint kerülnek bele a státusgyűlés jegyzőkönyvébe.

A többi kérdéshez képest azonban a viták hevességét jelzik azok a betoldások, átjavítgatások, amelyek sokkal gyakoribbak, mint a nem anyagi kérdéseket illető tárgyagnál. A Státusgyűlésen, mielőtt a bizottmányi javaslat elfogadására sor került volna, a gyergyóalfalvi plébános, András Antal kiemelte, hogy a papok fizetésének rendezése azért is szükségyszerű, hogy „*a papság ne legyen kénytelen szántás-vetéssel foglalkozva a különben hivatásánál fogva önmivelésre kellett időt anyagi szükségek beszerzésére fordítani, s emiatt a hívek oktatását, papi tiszte pontos teljesítését végtelen kárára a népek és statusnak elhanyagolni kényszerült ne legyen.*”⁹² A bizottmányi javaslattól eltérő hozzászólások is elhangzanak továbbá magán a gyűlésen. Ilyen volt Keresztes Márton udvarhelyi tanár megjegyzése, aki kéri, hogy a papok ellátása teljesen az államra legyen bízva, s ennek megfelelően az egyházi vagyon az államnak legyen átadva.⁹³ Indítványát egyhangúan leszavazták,⁹⁴ annak ellenére, hogy ilyen jellegű javaslatok egész sorát készítik elő a zsinatra

---

papsága a plébánosi jövedelemnél ugyanezt az összeget javasolta, a káplánok esetében városon 400, falun 300 forintot határozva meg. A belső-szolnoki kerület 300-500 forint körül határozná meg fizetésüket, míg a plébánosokét 600-1200 forint körül. - GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. augusztus: *Zerich Tivadar teológiai tanár beadványa.*; Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa*; Szamosújvár, 1848. augusztus 2.: *Belső-Szolnok kerület beadványa.*

⁸⁷ App 1913. I.

⁸⁸ A lelkészi jövedelmek az elődök és utódok közötti fölosztásáról szóló szabályok

⁸⁹ Ebben az értelemben nem az erdélyi Státusról, hanem az államról van szó.

⁹⁰ Először egy erősebb fogalmat: *eltöröltetése* – használtak, de ezt áthúzták, s maradt a *megszüntetése*.

⁹¹ A státusgyűlési jegyzőkönyvbe se kerül bele az a pár sor, amelyet a bizottmányi jegyzőkönyvbe is kihúztak, de ennek ellenére tudjuk, hogy elhangzott: „*Az erdélyi vegyes kath. Status a közállományra nézve legüdvöseb azon elv melletti ragaszkodását nyilvánítja, mely az álladalmat a hazában létező hitfelekezetek cultusa és szolgálóinak költséges eltartásától – amennyiben az egyházi javakból kitelik – megkíméli.*”

⁹² 1848. augusztus 29, 23. pont – Sávai: *Zsinat és forradalom - Erdély, 1848/49*, Szeged 1999., 429.

⁹³ Indítványát nem tusolják el, augusztus 31-én, 37. szám alatt felveszik a vegyes Státus gyűlés jegyzőkönyvébe. – Uo. 436.

⁹⁴ Meszlényi 1934. 98–99.

készülve az esperesi kerületek tanácskozásai. Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a papság fizetésének teljesen az államra való ruházását egyértelműen csupán az udvarhelyi kerület javasolta.⁹⁵ A gyergyói kerület hasonló javaslattal élt, viszont e javaslat háttérét inkább a rendezetlen kepe-kérdés jelentette. Erre az anyagi gondok tárgyalása során még részletesebben visszatérünk. Jelen tárgyunk szempontjából a gyergyói kerület javaslatának az a jelentősége, hogy kimondják a kepe készpénzzel történő megváltását és a papság fizetésének az egyházközségtől való függetlenítését. Fizesse az állam a papokat, az egyház adja át ezt a jogot.⁹⁶ Keresztes Mártonnak az előkészítő tanácskozások során, illetve a státusgyűlés során tett megjegyzése azért is figyelmet érdemel, mert a papságnak az állam részéről történő fizetése, illetve ezzel párhuzamosan az egyházi vagyonnak a kezelési joga volt az egyik kulcsprobléma, amelynek rendezése egyaránt fontos volt az államnak s egyháznak is. Az egyházat érintő pozsonyi törvénykezésnél már implicite találkoztunk az egyházi vagyonnak az állam általi igazgatásának kérdésével. Már a pozsonyi gyűlés résztvevői is helyesen érzékelték, hogy a 20. tc. körüli törvénykezési vita jelentősége az egyházi vagyon kezelésének joga volt. Ezért most, e gyűlés hangsúlyozta, hogy a Státus maga kíván gondoskodni saját egyháza papjai és szolgálai fizetéséről s az egyház szükségleteiről.⁹⁷ Ha az államra maradna az egyházi személyek fizetésének rendezése, akkor e költségek fedezésére a státusvagyont is államra kellett volna átruházni. *Édes teher* lett volna ez az államnak. A kolozsvári gyűlés az egyház vagyonkérdését úgy szerette volna megoldani, hogy az összes magyarországi egyházi javakból és alapítványokból egy vallásos alapot szervezzenek, amelyből az összes egyházi szükségletet lehetett volna fedezni.⁹⁸ Ezen alap kezelésére a nemzeti zsinat által kinevezendő vegyes bizottságot találták volna alkalmasnak. A részletek kidolgozását sajnos az 1848-as gyűlés nem végezte el, hanem az elkövetkezőkre hagyta. Ugyanakkor az elmaradt nemzeti zsinat miatt sem valósult meg a javaslat érdemben történő rögzítése.

Sajátosan erdélyi kérdést kívánt orvosolni a gyűlés azáltal, hogy a *kepe* intézményét eltörölendőnek nyilvánította. A kepe a Székelyföldön egyrészt a szegényebb rétegek számára nyomasztóbb teher volt, mint a dézsma, másrészt a papi tevékenységet lehetetlenítette el. A székelyföldi keperendszert az 1882-es egyházmegyei sematizmus a következőképpen összegzi: „*Szent István törvénye szerint tizedet kell fizetni a püspöknek, a papnak pedig telek és szolga jár. (...) A székelység a tizedet nem vette be. (...) A székely községekben a keperendszer (capetia) alakult ki (...): 1. Akinek 12-12 kalangya termése van, tartozik 2 kalangya őszt és kettő kalangya tavaszt adni a papnak, 1 kalangya őszt és 1 kalangya tavaszt a kántornak. Azonkívül minden igás gazda 1 terű tűzifát, ami a pap és a kántor között oszlik. Nemesek is fizetik, holott 1492 óta a magyar nemesség kezdte önmagát felmenteni. 2. Az osporás vagy napot dolgozik, vagy fizet. Ez is természetesen oszlik a kántorral. 3. Akinek csak 6 kalangya termése van őszből és tavaszról, fél kepét fizet.*”⁹⁹ Veszely Károly a kepe kapcsán rámutat, hogy a kepe, „*mely bérnek nevezetik, sem nem dézsma, sem nem földhöz kötött teher, hanem régi szokáson s ebből fejlődött jogon, országos törvényeken és egyezményeken alapuló személyi teher*”. A kepe begyűjtése a pap és a hívek közt feszültséget, sokszor idegenkedést szült. Ennek eltörlését a legerőteljesebben a felcsiki kerület papságának zsinatot előkészítő javaslata hangsúlyozta,

⁹⁵ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Udvarhely, 1848. augusztus 17.: *Udvarhelyi kerület beadványa*.

⁹⁶ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa*.

⁹⁷ Endes Miklós: *Erdély három nemzete és négy bevett vallása autonómiájának története*, Budapest 1935. 387.

⁹⁸ Az ily módon létrejövendő vallásalap elképzeléséről elég epésen nyilatkozik a későbbiekben az egyébként erdélyi szentszéki tanácsos, Forster János, „*Eszerint ő maga a szomszédokéből akar magáról gondoskodni. Vagyis ami az enyim az az enyim, s ami a tied az is az enyém. Azt nem is kérdik, hogy a szomszéd mit szól ahhoz, hogy az övéből akar az erdélyi Státus magáról maga gondoskodni*” – Forster 1907. 30.

⁹⁹ *Az erdélyi egyházmegye. Plébániák és papok*. 1882-es latin Sematizmus fordítása. Fordította Lajos Balázs csíkmindszenti plébános – GYÉFKL Személyi Hagyaték. VIII/29.d. dosszién kívül.

miután nagyon részletesen kitért a képezéssel kapcsolatos problémák vázolására.¹⁰⁰ Ezért fogalmazzák meg javaslatukban a kepe eltörlését, természetesen a kárpótlás módjára is megoldást javasolva: az 1848: 13. tc. értelmében adandó kárpótlásokat a kepe megszüntetésével járó anyagi veszteségre is kiterjesztendőnek tartják. A kepe-kérdést sem a vegyes státuszgyűlés, sem maga a zsinat sem rendezte, de megfogalmazták óhajukat, hogy a papnak járó illeték – székelyföldi kepe például – ne a pap, hanem az állami hivatalok által gyűjtessék be, s így indirekt módon részesüljön a pap az anyagi támogatásban.¹⁰¹ Ahogy a kolozs-dobokai kerület papsága megfogalmazta: a helységek előjárói szedjék be a néptől a pap illetékét, s a pap az előjáróktól kapja azt meg.¹⁰² A torda-aranyosi kerület egy még bonyolultabb rendszert javasolt: az állam rójon ki adót a hívekre, s az abból származó összeg állami pénztárba kerüljön. Ebből, és az alapítványi pénzekből a megyéspüspök hivatalán keresztül történjen a papság fizetése, a szükségleteknek megfelelően.¹⁰³ Amint azonban láttuk, e javaslatok a státuszgyűlésen és a zsinati munkálatokon sem változtattak azon az alapvető és jogos félelmen, hogy amennyiben az állam feladata lesz a papság fizetése, akkor az állam igényelni fogja az egyházi javakat is. Ezekről azonban, amint látni fogjuk, nem volt hajlandó az erdélyi egyházmegye papsága lemondani. Végző soron tehát a zsinati döntés csak annyit határoz meg, hogy mindaddig, míg a forradalom hozta változások anyagi vetületei (tized- és dézsmakárpótlás) nem rendeződnek, mindaddig a status-quo állapotot tekintik érvényesnek. Az uniós jogharmonizáció elmaradása miatt a kepe-kérdés a forradalmi idő alatt nem is került megoldásra. Egy, 1849 nyarán datált kimutatásban Kedves István ideiglenes püspöki helynök beszámolva Horváth Mihály Vallás és Közoktatási miniszternek az egyházmegye általa ismert anyagi helyzetéről, a kepe formáját ismertetve rámutat arra, hogy a forradalom kitörése óta itt nagyon komoly hiányosságokat lehetett tapasztalni. „A múlt évi Magyarhoni Országgyűlés kimondván, hogy a lelkészeket, és iskolatanítókat az álladalom fogja fizetni, s az Unió megtörténvén, sok székely községek vonakodni kezdetek a kepe fizetéstől”.¹⁰⁴ Kedves István ideiglenes püspök-helyettes beszámolóját követően a székelyföldi papság Udvarhelyen papi gyűlést tartott, amelynek egyik fontos témaköre éppen a kepe rendezése volt.¹⁰⁵ A gyergyói kerület javaslata a kepe befizetésének kieszközölését sürgette. „Mivel a nép oly hiedelemben vagyon, miszerént papjai ezentúl kész pénzzel fognak fizettetni, sőt nyíltan kimondotta tavaly: hogy több kepét nem fog adni, ellenben a haza sorsa még nem úgy áll, hogy ez évben általa fizettetni remélhessünk; Azért egyesült hangon kérik fel a kerületek az Országos telyhatalmú Korm[ány] Biztost, hogy a kepe jelen évi befizetése iránt hatályosan rendelkezzen”. Az udvarhelyi gyűlés tagjai azonban óvatosabban kezelik a kérdést: „Gyergyai testvéreink felhívása tartalmától némileg eltérve, a kepe dolgában azon állapult meg Gyűlésünk: hogy (...) mű csak a keblí hatóságot véltük felkérendőnek: ama felső Rendelet sikerét a kepező nép előleges figyeltetése mellett a maga bekövetkezendő idejében eredményezni”.

1908-tól az állami törvények értelmében sor került a központosított megállapított minimális jövedelemig történő fizetés-kiegészítésekre az államkassza terhére. A zsinati könyv tizennegyedik melléklete¹⁰⁶ ezt az állami törvénykezést¹⁰⁷ is közölte. A megyéspüspök 1912-ben tette közzé, hogy kik és milyen összeggel kerültek támogatásra az állam részéről.

¹⁰⁰ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Karcfalva, 1848. augusztus 15.: *Felcsíki kerület beadványa.*

¹⁰¹ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Szeben, 1848. augusztus 10.: *Szebeni és fogarasi kerület beadványa.*

¹⁰² GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Kolozsvár, 1848. augusztus 8.: *Kolozs–dobokai kerület beadványa.*

¹⁰³ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Felvinc, 1848. július 31.: *Torda–Aranyos kerület beadványa.*

¹⁰⁴ *Kedves István ideiglenes püspök-helyettes levele Horváth Mihály Vallás és Közoktatási miniszternek.* Kolozsvár 1849. június 4. – GYÉFKL PI 393.d. 9.cs. 123/1849.

¹⁰⁵ *Az udvarhelyszéki esperesi kerület papság közgyűlésének jegyzőkönyve.* Udvarhely 1849. június 11. – GYÉFKL PI 394.d. 11.cs. 633/1849.

¹⁰⁶ App 1913. XXIV

¹⁰⁷ 1909 évi XIII tc. a lelkési jövedelem kiegészítéséről szóló 1898 évi XIV tc. módosításáról.

Ezzel párhuzamosan a népiskolai törvények rendelkezése értelmében a tanítók fizetését minden iskolaszék köteles volt kiegészíteni a törvényileg megállapított legkisebb összegig. Ahol erre saját erőből képtelenek voltak, a püspök kérte, hogy haladéktalanul kérjék az egyházközségek az államsegélyt, mert ahol 1910. szeptember 30-ig ezt nem tennék meg, a fizetés-kiegészítést az iskolafenntartó hitközség terhére biztosítottak tekintik, s ha a későbbiekben ezt nem tudták teljesíteni, az iskola-fenntartási jogát az egyházközség elveszíthette. Az így megszerzett államsegély nem zárta ki, hogy az egyházközség a tanítói fizetést saját alapból felemelhesse.¹⁰⁸

Az egyházmegyei püspöki vizitáció kapcsán az 1913-as egyházmegyei zsinati határozat¹⁰⁹ egyértelműen rögzíti, hogy a „*püspök a legfőbb pásztora ebben az egész kegyes egyházmegyében minden krisztushívőnek, akiknek kormányzására az isteni kegyelemből és az Apostoli Szentszék kegyéből állított. Azért is látogassa híveit, a bérmlás szentségét szolgáltatassa ki nekik; a nagyobb városokat legalább kétévenként, a többi plébániát legalább nyolcévente egyszer vizsgálja felül, amely ízben minden egyes plébániára vonatkozóan új egyházlátogatási határozatokat alkosson.*” A trienti előírás alkalmazásának 19. századi előzményeként azt látjuk, hogy úgy 1822-ben, mint 1848-ban a kérdés központi szereppel bírt. Az 1822-es Statuta a második fejezetben rendelkezik erről,¹¹⁰ az 1848-as zsinatra készített marosi kerület esperesi jegyzőkönyv a megváltozott helyzetre hivatkozva kérte betartani ezt a kötelezettséget: a püspöknek erre annál is inkább lenne ideje, hiszen a forradalmi változások következtében megszabadulna világi teendőitől, így lenne ideje évente meglátogatni a plébániákat.¹¹¹ Az 1913-as rendelkezés az egyházmegye látogatását kiemelten fontosnak tartotta, a nyolcévente sorra kerülő püspöki vizitáció kötelezettségén túl ezért az esperesek vizitációit is elrendelte.¹¹² A püspöki vizitáció kapcsán az 1913-as zsinati könyv az idézett rendeleten túl a hetedik mellékletben,¹¹³ miután nagyon részletesen leírja a püspöki látogatás programját és szempontjait,¹¹⁴ elsősorban a bérmlás szentségének kiszolgáltatásával kapcsolatosan hoz pontos szabályozást.

A püspöki vizitáció során kiszolgáltató bérmlás szentsége mellett az Eucharisztia kiszolgáltatása a legkiemelkedőbb az egyházmegyei zsinati szabályozások közül az szentségek kiszolgáltatása terén. Az 1848-as egyházmegyei zsinatra készülve egy sor javaslat született az esemény ünnepélyesebbé tételével kapcsolatosan. Viszont az erdélyi 19. századi előzmények hatása ebben az esetben nem annyira meghatározó, mint X. szent Pius pápa dekrétumai. Az

¹⁰⁸ A 8555/1913-as püspöki pontosítás kiemelte, hogy ez nem jár együtt a már megállapított államsegély megvonásával, vagy leszállításával.

¹⁰⁹ Zsinat 1913. 3 §.

¹¹⁰ Statuta 1822. 183. Pars II. Sectio XX. § 1, 2., Hermann 1936. 12.

¹¹¹ GYÉFKL PI. – 1010/1848: Marosvásárhely, 1848. augusztus 12.: *Marosi kerület beadványa.*

¹¹² Zsinat 1913. 8. §.: „*Kerületének plébániatemplomait évente egyszer látogassa meg és a plébánia helyzetére vonatkozó megfigyeléseit terjessze elő. A plébániák vizitációjánál okossággal és a szeretettel, de mégis az igazság és a jog szerint lássák el tisztségüket. A kerületi egyházlátogatásokról készült jelentés ezekre a kérdőpontokra adjon választ: Az istentiszteletről. Rend. Idő. Szentségek kiszolgáltatása. Igehirdetés. A plébániai hivatalvezetésről. Anyakönyvek, vajon rendben vannak? Szent épületek, vajon kielégítően gondozottak? Vajon törvényesen kezelik az egyházi javakat? Az iskolákról. Vannak-e és milyenek? A hitoktatásról. Milyen jelleműek a tanárok? A lelkek állapotáról. Hány gyónó van a húsvéti időben? Hányan járulnak szentáldozáshoz? Mennyi a szentségek nélküli halálozás? Mennyi volt szentségekkel ellátva? Hányan élnek házasságon kívüli viszonyban? Hányan polgári házasságban? Vajon vannak-e vallásos társulatok és egyesületek? Hány és milyen? Vannak-e az egyházzal szemben ellenséges társulatok? Hány és milyenek? Végül, ha a főesperes bármit külön említésre méltónak talál, ha kezdődő botrányokat megfelelő figyelmeztetéssel elkerülhetőnek ítél, ha azonnali püspöki beavatkozást vél szükségesnek, akkor azokról az ügyekről a püspököt még idő előtt, a megállapítást tartalmazó jelentés benyújtása előtt tájékoztassa.*”

¹¹³ App 1913. VII.

¹¹⁴ A reggeli 8 órás misével veszi kezdetét. Minden alkalommal van iskolalátogatás. Ellenőrzésre kerülnek az anyakönyvek, a hívek lélekszáma, gyónások, szentáldozások száma, a plébánia sajátos problémái; az egyházi javak helyzete; a plébánia felszereltsége; prédikációk.

1913-as egyházmegyei zsinat a pápai dekrétum alkalmazásával állnak szorosabb kapcsolatba. A szentség vételével kapcsolatosan 1401/1906 számú körlevelében Majláth püspök a pápa szándékára a napi szentáldozást szorgalmazta. 1907-ben megismételte ezt a kérését, amely az 1913-as egyházmegyei zsinat tizenharmadik mellékleteként¹¹⁵ is közlésre került. Ugyancsak a szentáldozás témakörrel foglalkozik az 1913-as zsinati könyv nyolcadik melléklete,¹¹⁶ ahol a „*Quam singulari*”, elsőáldozást szabályozó pápai dekrétum mellett a hercegprímási „szózat” is közlésre kerül. Itt kihangsúlyozásra kerül, hogy X. Piusz pápa 1905-ben kiadott szózatával a gyakori és mindennapi szentáldozást sürgeti. A szentatya rámutatott, hogy a szentáldozás nem *jutalom*, hanem *orvosság, menedék*. A pápa 1910. augusztus 8-án a gyermekek első szentáldozásával kapcsolatban kiadott újabb rendeletében előírta, hogy azok már korán, amint jó és rossz közt különbséget tudnak tenni, ehhez a szentséghez járulhassanak, tehát nem kell várakozniuk 10-12 éves korukig. Elég, ha ismerik a hit legfőbb ismereteit.¹¹⁷ Folytatásként az egyházmegyei zsinati melléklet b. pontjában a megyéspüspök kérte, hogy az 1912-ben XVI. számú körlevelében már közölt *Quam singulari* rendelkezést a papság ne csak gondosan átolvassa, hanem hajtsa is végre. Ennek magyar szövegét¹¹⁸ a hívekkel nagyböjtben (nagyböjt első vasárnapján) ismertessék minden évben, s ebben az évben a hercegprímás szózatát is a szószékről felolvassák. Az Oltáriszentség kapcsán a kilencedik melléklet,¹¹⁹ miután felsorolja, hogy a világegyházban hol okozhat gondot a tiszta szőlőbor beszerzése, leszögezi, hogy a szentmisében fehér, tiszta szőlőbort kell használni, majd külön alcím alatt hozza, hogy az ostya kovásztalan kenyér legyen. A *De Communionem in alio rito*¹²⁰ tartalmazza az engedélyt arra az esetre, hogy ha valahol saját rítus szerint nem lehet szentáldozáshoz járulni, más katolikus rítus szerint ez megtörténhessen, s nem csak halálesetben vagy húsvéti időben.

A liturgikus téren jelentkező reformok terén az 1913-as egyházmegyei zsinati határozatok a Rituálé és a szentmise szertartására vonatkozóan egy sajátos mérföldövet jelentenek. A 19. századi előzmények esetében azt látjuk, hogy a hatályos trienti szabályozásoktól eltérő, viszont alapvetően lelkipásztori tapasztalatokon nyugvó megfontolások alapján jelentős reformigények fogalmazódtak meg. 1913-ban a trienti szabályozás alkalmazását figyelhetjük meg, viszont a 20. század liturgikus változásai alapvetően módosították ezeket a rendelkezéseket.

A 19. században úgy 1822-ben, mint 1848-ban, sőt a visszafogottan nyilatkozó 1869-es papi gyűlésen is fontos döntésekkel találkozunk. Ezek közül az 1822-es Statuta a maga során ugyanúgy tartalmazott olyan újításokat, amelyek a 2. vatikáni zsinattal valósultak meg, ahogy az 1848-as egyházmegyei zsinat is. Ezek közül elsősorban a Rituálé problematikáját érdemes alaposabban megvizsgálnunk ebben az összefüggésben. A délutáni istentisztelet kapcsán az 1822-es Statuta úgy rendelkezett, hogy mivel az istentiszteleti rendet falun egyszerűen nem lehetett alkalmazni, a plébános híveivel együtt minden reggel és este közös imát mondjon.¹²¹

¹¹⁵ App 1913. XXIII.: a gyermekek mindennapi szentáldozásáról. 2971/1907 számú püspöki körlevél. Keltezés: 1907. május 24.

¹¹⁶ App 1913. VIII.

¹¹⁷ 1910. február 10-én továbbította Majláth megyéspüspök a római rendeletet a gyermekek elsőáldozásával kapcsolatban. Ennek megfelelően 7 év körül elsőáldozásra volt engedhető a gyerek, ha a szentgyónásra és szentáldozásra vonatkozóan beszámíthatóan élni tudott az eszével (meg tudta különböztetni a rendes kenyeret a szentségi kenyértől; nem volt szükséges a hit dolgainak teljes ismerete). Ettől kezdve rájuk is érvényes volt a gyónás és áldozás kötelezettsége, amelyért a felelősség szülőkre, tanítókra, papokra hárult. Évente egyszer vagy többször is kérte, hogy legyen közös elsőáldozás. 1911. február 10-én gyakorlati utasításokat is küldött e kérdésben a papságnak, kérve, hogy az esperesek az évi jelentésben a rendelkezések megtartására is térjenek ki.

¹¹⁸ Az App 1913. VIII. a latin dekrétum teljes magyar fordítását is tartalmazza. Ennek keltezése: Gyulafehérvár, 1911. február 10.

¹¹⁹ App 1913. IX – de vino quoad sacrificium missae

¹²⁰ App 1913. IX. Keltezés: Gyulafehérvár, 1910. október 3

¹²¹ Statuta 1822. 108-110. Pars II. Sectio III., Hermann 1936. 13.

1848-ban a nemzeti zsinatra is javasolt kérdésként szerepelt a *délutáni isteni tisztelet és szolgálat célszerűbb elrendezésének* tárgyalása. Az 1848-as egyházmegyei zsinaton egyrészt a latin nyelv, másrészt a mindennapi végzés ellen is megfogalmazódtak javaslatok. A jegyzőkönyv szövege („*a deák nyelven tartott vesperák, mint nem célszerűek, szűnjenek meg*”) nagyon félreérthető. Nem az esti közös imát kifogásolták, hanem a hívek jelenlétében latinul végzett papi zsolozsmázást. A kerületek előkészítő jegyzőkönyvei minden esetben rámutattak, hogy a néppel közösen végzett délutáni istentiszteletet anyanyelven kellene végezni, hiszen a hosszú, és latin nyelvű Vesperát a hívek úgyse értik. Az előkészítő espereskerületi tárgyalások javaslatai többnyire a Szepesy féle imakönyvet – *Istent reggel, a szent áldozatnak bemutatásakor, és este naponta imádó keresztény* – ajánlották használatra, ennek is 13–33 oldalait.¹²² Javasolták, hogy egyszerű legyen: ének, ima, szentírási szövegek, bizonyos szertartások végzése legyen a tartalma.¹²³ Ez a megoldás nem ütközött az egyetemes egyházi törvénykezéssel, ugyanis a trienti zsinatnak a latin nyelv pártolására vonatkozó döntése¹²⁴ szellemében a liturgikus ténykedések és a breviárium végzésénél ugyan csak a latin nyelvet volt szabad használni, míg az ezen kívül eső, néppel közösen mondott imákban lehetséges volt az anyanyelv használata.¹²⁵ Az egyformaság miatt 1848-ban javasolták egyszerűsítéskönyv-kidolgozást, konkrét mintát is ajánlva akkor¹²⁶ A részletek kidolgozása 1848-ban azért maradt el, mert ezt „*az egész magyar egyházban meg tartandó egyformaság tekintetéből*” a nemzeti zsinat feladatának tekintették.¹²⁷ A szentmisék esetében a mellékoltároknál olvasott misékkal szembeni fenntartásoknak egyik oka az volt, hogy az ünnepi szentmise keretében tartott prédikáció követését a hívek részéről megnehezítették. Márpedig a prédikációk esetében a 19. század során folyamatosan megfigyelhető a törekvés a minőségi javításra. 1848-ban az esperesi kerületi beadványokban megfogalmazott javaslatokkal egybecseng az 1913-as egyházmegyei zsinatnak a prédikációkkal kapcsolatos rendelete, ahol a zsinati határozatok 30. §-a előírja, hogy „*minden plébános és kormányzó szigorúan köteles az igehirdetés prédikációját vagy saját maga által vagy a segédlelkész által minden vasár-és ünnepnapon megtartani. E kötelezettség főként a plébánosokat terheli úgy, hogy a szolgálatának egyáltalában nem fog eleget tenni a plébános, aki havonta csak egyszer prédikál. Bármely plébániai hivatalban legyen „Szolgálati jegyzék”¹²⁸, amelybe feljegyzik, ki, mikor és milyen témában tartott szentbeszédet.*”

A papnevelés terén az 913-as egyházmegyei zsinat határozata leszögezte: „*Neveltjei legyenek tudatában hivatásuk magasztosságának. Az intézeti közös együttlét nem akadályozhatja sem a teológiai tudományok, sem a jámborság elsajátítását, hanem úgy kell gyakorlótérre válni, a hogy Krisztus szent katonái képeztesse ki... Szellemi tudásukban és*

¹²² GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa.*

¹²³ GYÉFKL PI. – 1010/1848: Csíkszentmárton, 1848. augusztus 1.: *Alcsíki és kászsónszéki kerület beadványa.*

¹²⁴ *Conc. Trid.* Sess. XXII. c. 8. de sacrif. missae; can. 9. „*Si quis disxerit, lingua tantum vulgari Missam celebrari debere: anathema sit*”.

¹²⁵ Szeredy II. 492. §. II. 2. 1188–1189.

¹²⁶ Egy német nyelvű szertastádkönyvet: „*Ritual nach dem Geist und Anordnungen der kath. Kirche oder praktische Anleitung für die kahtolische Seelsorger. Amten Stuttgart und Tübingen in den gg. Cotta 1831*” – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyról, melyekről készítenő megyezsinati munkálat a besztercebányai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő, D. a. 2.*

¹²⁷ Ettől eltekintve a részletekre több javaslat is megfogalmazódott: a gyulafehérvári papság kifejezte, hogy a rituálé alakra és tartalomra is változtatást igényel. A szentségek és más szertartások kiszolgálásánál mondott imákat magyarra fordítatva kérik, a szentségek kiszolgáltatásánál megfelelő oktatást igényelnek, amelynek az anyagát a Rituáléban látnák szívesen. Kívánják, hogy a szertartáskönyv nyelvezete legyen egyszerű és közérthető. Célszerű lenne az elavult evangéliumos könyv helyett a Szepesy féle Szentírás szerinti megújítása, illetve egy új egyházi énekeskönyv készítése is. - GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. július 31.: *Gyulafehérvári papság beadványa.* Hasonló tartalmú a kézdi–orbai kerület beadványa is: GYÉFKL PI. – 1010/1848: Kanta, 1848. augusztus 9.: *Kézdi–orbai kerület beadványa.*

¹²⁸ *Officiorum libellus*

az erények elsajátításában úgy fegyverkezzenek fel, hogy a mai korban az igaz hit védői lehessenek.”¹²⁹ A papnevelő szeminárium reformja, mint központi kérdés folyamatosan jelen volt a 19. századi tárgyalásokon is. Az 1822-es Statuta szigorú napirendje a reggeli 5 órai ébresztőtől az este 9 órai lefekvésig pontosan szabályozta a kispapok életét. Még ha elő is írta az évi három lelkigyakorlatot, mégis a jozefinista elvek erősebben voltak jelen a szabályozásban.¹³⁰ A „vaskalapos”-nak is titulált¹³¹ Statutával szembe 1848-ban „a zsinat kiváló figyelmét” felkeltő kérdéskörben elvetették a túlcsigázott szigor alkalmazását, amely csupán kicsikart külsőségeket szülhet.¹³² A nagyobb szabadság szerintük alkalmat adhatna az előljáróknak a papnövendékek hívatásának hitelességét jobb megismerésére.¹³³ A fegyelem enyhítése több ponton is (a séta időpontja, a szilenciumok rövidítése, a tovább alvás, a fölöslegesnek titulált meditációk eltörlése)¹³⁴ visszatérő mozzanat volt 1848-ban. A fegyelmi kérdések mellett a tanrendben a Statuta által bevezetett két éves filozófiai oktatásról ellentmondásos az 1848-as jegyzőkönyv: világi tanulók számára is megnyithatónak, vagy teljesen eltörölhetőnek tartják.¹³⁵ A teológiai tárgyak területén az 1848-ban tervezett reformok jozefinista szelleme azt jelzi, hogy a Statuta ilyen irányú rendeletei csak részben honosodtak meg Erdélyben. 1848-ban az anyanyelviség bevezetése szellemében csupán a dogmatikának engedték volna meg a latin további használatát, minden más tárgyat magyarul kértek a továbbiakban oktatni.¹³⁶ A dogmatika esetében ugyanakkor egy radikális rövidítést, egy évre való csökkentést javasoltak. Úgy látták, hogy aktualizálni kell a tanrendszert, ezért javasolták az állami törvényeknek oktatását,¹³⁷ a gyakorlati jelleggel jobban ellátott pedagógiai, katekétikai és metodikai oktatás bővítését, illetve a patrisztikának oktatását.

---

¹²⁹ Zsinat 1913. 90.

¹³⁰ A teológiai tárgyak mellett a latin és a német nyelv tanulásának szorgalmazása mellett kitér a szórakozásra (megengedve a zenét, orvosi előírásra a dohányzást is), tisztaságfelelőst kell állítani a kispapok közül, aki az étel-ital minőségéről is jelentést kell, hogy tegyen. – Statuta 1822. 55-68. Pars I. Sectio VIII. § 3., Hermann 1936. 11.

¹³¹ Forster 1907. 11.

¹³² A szereteten alapuló nevelést a zsinatra készülve több kerület papsága is megfogalmazta. Ezek közül a legélesebb a gyulafehérvári papság jegyzőkönyve, ahol kéri, hogy a nevelés ne a terrorizmuson, hanem az evangéliumi szelídségen alapuljon. – GYÉFKL PI. – 1010/1848: Gyulafehérvár, 1848. július 31.:

Gyulafehérvári papság beadványa.

¹³³ A bizottmányi előkészítő jegyzőkönyv elég keményen fogalmaz, de az a végleges zsinati jegyzőkönyvbe már nem került be: „Innen a mostani házi törvények helyébe (a kor igényéhez véleményeztetnek) elbocsátottak szellemében újak alkotandók, a zárkózott magán rendszer nem annyiban a nevelő, mint a javító rendszer köréhez tartozván, megszüntetendő” - GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. Vélemény azon zsinati tárgyakról, melyekről készitendő megyezsinati munkálat pécsi nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő, C. f. 15.

¹³⁴ PI: „a séta ideje kivált nyári időben oly órákra szabandó, melyekben az ifjak az egészségnek ártalmas nap hevének ki nem tétetvék”. Szintén a lazítási vágy jelenik meg a „silenciumok fárasztó hosszadalmassága” rövidítésének igénylésében, illetve a reggeli és esti imaidők oly rendezési igényében, hogy azokat „az ifjú ne megunja... hanem megszeresse”. Ez utóbbi kívánalom a választmányi jegyzőkönyvbe utólag lett beírva, egy korábban megfogalmazott, de kihúzott rész helyébe. Ebben az első változatban a következő fogalmazást olvashatjuk: „a felkelés ideje tanulási napokon hat órára szabandó; – a reggeli és estvéli imakor eddig gyakorlatban szokott de köztudat szerint célra nem vezető meditatio megszüntetendők”. Ugyancsak e választmányi jegyzőkönyv tartalmazta azt a kiegészítést is, miszerint „az ebéd és vacsora feletti olvasás megszüntetendő”.

¹³⁵ Eltörlés nem lett belőle, az oktatáshoz szükséges alapot Kovács Miklós püspök hozta létre 1837-ben, s végrendeletében tovább bővítette. - Marton József: *A gyulafehérvári papnevelde 250 éve* In: Marton József (szerk.): *Emlékkönyv a 250 éve alapított Gyulafehérvári Papnevelde Jubileuma alkalmából*, Gyulafehérvár, 2003. 17.

¹³⁶ A zsinatra készülve nem fogalmaztak meg ilyen radikális reformtervezetet a kerületek, csak a torda–aranyosi kerület emelte ki, hogy a pasztorálist és a morálist magyarul kellene tanítani. A többi tantárgyra ők se tértek ki. – GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Felvinc, 1848. július 31.: *Torda–Aranyos kerület beadványa.*

¹³⁷ Szepesy szándéka is az volt, hogy a végzős papnövendékeket a kolozsvári jogi akadémiára küldje. – Marton 2009. 175.

Szorgalmazták a német, vagy más európai nyelv tanítását, illetve a magyar nyelvtan és szónoklás és vitakészség gyakorlását is. Ugyanakkor tiltakozásukat fejezték ki a tanárok kézzel írt kurzusaival szemben.¹³⁸ Az 1913-as egyházmegyei zsinat megkívánta, hogy a jövő papjai legyenek igaz apostolok az őszinteségben, az alázatosságban és az engedelmségben. Ezért szorgalmazta a szemináriumi nevelésben annak figyelembe vételét, hogy már nem „*sekrestyés papokra*”, hanem a nép között mozgó, dolgozó, a népért élő papokra van szükség.¹³⁹ A zsinati határozatok előkészítése során, az előkészítő bizottság már az alakuló gyűlésén¹⁴⁰ a kérdéskör kapcsán egy elég óvatos álláspontot képviselt, amikor jegyzőkönyvbe foglalta, hogy a főpásztortól előzetesen meg kellene kérdezni, hogy „*milyen terjedelemben vétessék fel a papnevelés ügye*”.

Az oktatás, ezen belül az egyházi iskolák kérdésköre folyamatosan jelen volt a 19. században, viszont a szekularizációs törekvések miatt elsősorban a 19. század végén jelentkezett nagyobb hangsúllyal, s értelemszerűen fontos részét képezte az 1913-as egyházmegyei szabályozásnak. Ezt követően a 20. század politikai változásai miatt folyamatosan aktuális maradt, így többszöri szabályozás mutatható ki ebben a kérdéskörben. Az 1822-es Statuta rendelkezései¹⁴¹ 1848-ban már a megváltozott helyzetben elvesztették aktualitásukat. 1848-ban a felekezeti oktatás anyagi alapját biztosító egyházi alapítványok, az iskolák szekularizációjával kapcsolatos törekvések védelmi mechanizmusokat hoztak felszínre. 1848-ban az ezzel kapcsolatos kérdéseket az egyházmegyei zsinatot megelőző vegyes Státus-gyűlésen¹⁴² beszélték meg, ahol ugyan a püspök elnökölt, de eltérően a zsinati szabálytól, a jelenlevő világiak és papok szavazati döntése kerülhetett a jegyzőkönyvbe. Ez alapvetően a püspök véleményét is tükrözte, aki a viták összegzéseként elmondott záróbeszédében kiemelte, hogy a Státus saját iskoláit továbbra is saját fennhatósága alatt fogja tartani, a saját kezelésben megőrzött iskolai, tanulmányi alapok segítségével. Az iskolák fenntartásával kapcsolatos alapítványi ügy megvitatása az 1848-as vegyes Státus-gyűlésen nagyon heves tárgyalásokat eredményezett. A tanácskozások megkezdése előtt Szász Károly Vallás és Közoktatási államtitkár kérdéssel fordult a püspökhöz, kérve, hogy közölje véleményét bővebben arról, hogy a vallási alapítványok, nevelő intézetek irányítására a katolikusok *consistoriumot* akarnak felállítani.¹⁴³ A püspök válaszelevelét a vegyes Státus gyűlési munkálatok után küldi meg, rámutatva, hogy a Katolikus Comissio az Unióval meg fog szűnni, ezek tagjaiból egy sincs kinevezve az uniót létesítő Országos Bizottmányban, ami szükségesé teszi egy Catholicum Institutum alakítását. Ezért is, s más okok miatt hívta össze a vegyes Státus gyűlést, amelynek tanácskozásról készült jegyzőkönyvet már megküldte a minisztériumnak, fölöslegesnek tartja önmagát ismételve ugyanazokat a határozatokat még egyszer leírnia.¹⁴⁴ Erre a levélre érkező válaszelevelet a püspökségen nem iktattak.

¹³⁸ A záróvizsga esetében egy korábbi hagyományt kérnek 1848-ban feleleveníteni: Bajtai József Antal püspöksége (1760-1772) idejéig a tanév végén nem vizsga, hanem nyilvános disputa volt. Bajtai püspök volt az, aki meghagyva a disputát, megkívánta az egyes tantárgyakból a vizsgázást is. 1848-ban a parádés disputa óhaja körvonalazódik a zsinati jegyzőkönyvben. Marton 2003. 18.

¹³⁹ Marton József: *Papnevelés az erdélyi egyházmegyében 1753-tól 1918-ig*. Márton Áron Kiadó 1993, 178-180; Marton József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*. Csíkszereda 2014. 18.

¹⁴⁰ 1908. február 20 – Zsinat 1913. II.2. Melléklet

¹⁴¹ Statuta 1822. 136-141. Pars II. Sectio VI-VII., Hermann 1936. 12.

¹⁴² GYÉFKL EZs. d. I. 1/e. *Az erdélyi katolikus vegyes Status gyűlésnek Kolozsvárott 1848-k év Kisasszony hava 29-kén tartott hatodik üléséből, a Kath. Status teendőinek előleges megvitatására kiküldött bizottmánynak Jegyzőkönyve.*; GYÉFKL EZs. d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Az erdélyi katolikus vegyes Status gyűlésnek Kolozsvárott 1848-ik év Kisasszony hava 31-kén tartott ülésének Jegyzőkönyve.*

¹⁴³ Gyéfl PI. – 392.d. 35.cs. 1137/1848. – Budapest, 1848. augusztus 12.: *Szász Károly vallás és közoktatási államtitkár levele Kovács Miklós püspöknek.*

¹⁴⁴ GYÉFKL PI. – 392.d. 35.cs. 1137/1848. – Kolozsvár, 1848. szeptember 7.: *Kovács Miklós püspök válaszelevele Szász Károlynak.*

Visszatérve az alapítványi kérdésre, tudjuk, hogy Státus kezelte 1767-től kezdve az erdélyi római katolikus vallásalapot, 1768-tól kezdve a katolikus árvaházalapot, 1773 óta a katolikus tanulmányi és ösztöndíj alapot, 1775 óta a katolikus elemi iskola alapot, s 1808-tól kezdve az erdélyi katolikus elemi iskolatanítói nyugdíjalapot. Így a közgyűlés hatáskörébe tartozott kezelni, gyarapítani és nyilvántartani a közalapokat, valamint az azokról szóló számadásokat megvizsgálni. Határozatait a Főkormányzók címe alatt adta ki, azonban e hatóságtól az ügyek intézése körül független volt; csupán amikor határozatainak végrehajtására közigazgatási közegeket kellett igénybe vennie, akkor tárgyalták a kérdéseket a Főkormányzók Catholica Comissio gyűlésein is. Mivel az alapítványi kérdés tárgyalása 1848-ban hosszas vita tárgyát képezte, itt élünk a lehetőséggel, hogy rámutassunk, hogyan történt ilyen esetben a jogerős döntés. A közgyűlési határozatok rendszeresen a jelenlevő tagok szavazat többségével hozták meg, érvényes határozathozatalra a gyűlést alkotó tagok „egyharmadának jelenléte kívántatik; nyílt szavazásnál a szavazatok egyenlősége esetén azon vélemény emeltetik határozattá, melyhez az elnök járult; titkos szavazásnál azonban az elnöknek is csak egy szavazata van. Az alapvagyon szerzéséről, eladásáról, átváltoztatásáról vagy megterheléséről szóló határozatok csak úgy érvényesek, ha a gyűlést alkotó tagok kétharmada jelen van, amidőn ennek általános szavazattöbbsége kívántatik”.¹⁴⁵ 1848. augusztus 29-én délután a bizottmány összegyűlt megtárgyalni a kérdést, illetve a javaslatát elkészíteni a másnap délelőtti státusgyűlésre. A státusgyűlés jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a kérdés eldöntésére nem kerülhetett sor a kitűzött napon (augusztus 30.), „a szerkezet feletti hosszas vitatkozásból határozott kimondást jelenleg még nem tehet, elnök ő Nagy Méltósága az időt is eltöltnek jelentvén a tanácskozást bezárta a határozat kimondását pedig hónapi gyűlésre halasztotta”.¹⁴⁶ A kérdés különböző vetületeinek tisztázásával kapcsolatosan alakulhatott ki csupán vita, hiszen az előkészítő esperesi kerületi tanácskozási jegyzőkönyvek mindenike egyetért abban, hogy az alapítványok egyházi kézen maradjanak, nem adhatóak át az államnak.¹⁴⁷ A másnap (augusztus 31.) tartott tárgyalás elején a püspök rámutatott, hogy „határozás azért nem történhetett, mert a vitatkozó felek egymást tökéletesen meg nem értették”.¹⁴⁸ Ami viszont még innen sem derül ki, vagyis magának a vitának a menete, arra enged következtetni magának a bizottmánynak a jegyzőkönyve, melyet éppen a kérdés fontossága miatt szükséges részletesebben ismertetni. A bizottmányi jegyzőkönyvben egy viszonylag hosszú szöveget teljesen áthúztak, s ugyanakkor az áthúzott részt, de a többit is teletűzdelték beírásokkal, aláhúzásokkal. Pedig ez a jegyzőkönyv is egy letisztázott változat lehet, hiszen a bevezető részében, amikor kifejtik a kérdés fontosságát, a következőket olvashatjuk: „Innen azon élénkség, melly a vitatkozás rendén felmerült. Két nézet állott szembe, egyik melly a katolikus iskolákat, a kolosvári főtanodától kezdve egész az utolsó népiskoláig, katolikus kézen megtartani,¹⁴⁹ és azokat legéberebb figyelemmel a mostani kor műveltségére, minél hamarabb czélszerűen elrendeztetni véleményezte, másik, melly ugyan a közép-tanodákat, az elemi és nép-iskolákat közösíteni nem akarja, azonban ha Kolosvárt a

¹⁴⁵ Szeredy I. 255. §. 633–637.

¹⁴⁶ GYÉFKL EZs. d. I. 1/e. iktatószám nélkül. Az erdélyi katolikus vegyes Status gyűlésnek Kolozsvárott 1848-ik év Kisasszony hava 31-kén tartott ülésének Jegyzőkönyve. 31. pont.

¹⁴⁷ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848. – Esperesi kerületek zsinatot előkészítő gyűléseinek jegyzőkönyvei.

¹⁴⁸ GYÉFKL EZs. d. I. 1/e. iktatószám nélkül. Az erdélyi katolikus vegyes Status gyűlésnek Kolozsvárott 1848-ik év Kisasszony hava 31-kén tartott ülésének Jegyzőkönyve. 33. pont

¹⁴⁹ Ennek a véleménynek a pártfogói az esperesi előkészítő jegyzőkönyvek szerint elsősorban a kolozs-dobokai, kézdi-orbai és a marosi kerület papjai. A többi kerület jegyzőkönyvei e kérdés kapcsán nem részletezték véleményüket. A marosi kerület még a tanításra javasolt tantárgyakat is felsorolja ezen iskolákban: „magyar nyelv, számvetés, physika, földleírás, világ és hazai történelem nevezetesebbjei, ének, írás, testgyakorlás és mezői gazdaságot illető némely ismeretek.” – GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Marosvásárhely, 1848. augusztus 12.: Marosi kerület beadványa.

közálladalom egyetemet állítani akarna,¹⁵⁰ és annak felállítása iránt a külön vallásfelekezeteket megkérdezné hajlandó volna-e a kath. Státus is a tanulmányi pénzalapból annak felállításához oly arányban járulni, minőben azt mást vallásfelekezetűek teendők.”¹⁵¹ A vitatkozás után megfogalmazzák, hogy a választmány véleménye következőkben *összpontosul*, de a megfogalmazott véleményt áthúzzák, így a gyűlésen valószínűleg már nem is ismertették. E részben határozzák el, hogy a *bizottmány a közös-oskolákat elvileg nem pártolja*. Kitérnek a kolozsvári királyi főtanoda orvosi és jogi fakultásának tanári fizetéseire, amely ha az Unió után nem fedezhető a tartományi pénzalapból, abban az esetben fenn áll a veszélye annak, hogy az erdélyi fiatalok *e honrész családtyái által meg nem bírható költséggel, vagy még távolabb menni kényszerüljenek*. Ezért is javasolják egy vegyes bizottság létrehozását, amely e kérdést rendezhetné. Ugyancsak az áthúzott szövegrészben térnek ki arra, hogy miért pártolják az egyházi iskolák létét: *„gyermekei a kath. religióban ne csak tanítassanak, hanem valósággal ki is képeztesse, mit a közös iskolákban a vallástannak néhány órára számított előadása által éppen nem, hanem, a religióra nem annyira a tudat, mint az életnek feladata lévén, csak úgy reményelhet elérni, ha a nevendékek a tanrendszer összhangzása, és a tanárok egy célra törekvő lelkes közremunkálása mellett, folytonosan úgy vezetnek, hogy a saját vallásuk igazságainak magasztosságát erejét valóban érezzék”*. Ezért is döntenek úgy, hogy a középtanodákat a Státus saját felügyelete alatt fogja megtartani. Hasonló elvek alapján születik döntés a nemzeti és elemi iskolák kérdésében is.

A közös főtanoda kérdésének tárgyalásának jegyzőkönyvi része mellé egy kérdőjelet tett utólag a jegyző. E részben, amely már nincs áthúzva, egy vegyes bizottság felállításától remélik a megoldást, amely a *nevelési rendszer helyébe, a kor igényeinek megfelelő czélszerű tervet dolgozzon ki,¹⁵² figyelemmel a magyarhoni kath. iskolarendszer, és a Státus által felállítandó minta-tanodákra.¹⁵³* Az iskolák ügyének tárgyalására augusztus 31-én került sor, amikor is a püspök összefoglaló beszédében rámutat, hogy minden vitát ki lehet zárni azzal kapcsolatosan, hogy a Státus saját iskoláit a továbbiakban is saját fennhatósága alatt fogja tartani. Csupán a Kolozsvárra tervezett főtanoda (egyetem) felállításának kérdését tartja érdemesnek tárgyalás alá bocsátani, amely tárgyalás eredményeként eldöntik, hogy a Státus anyagilag hozzájárul az erdélyi közös egyetem felállításához, amennyiben *az iránt felszólítatik.¹⁵⁴* Az egyházmegyei zsinat jegyzőkönyvébe ennek a kitételnek az idézése mellett leszögezik, hogy a közös egyetem alakításához *igenis akarnak hozzájárulni.¹⁵⁵*

A tanulmányi pénzalap kérdése sokkal egyhangúbb döntéshozatalra adott lehetőséget. Állást foglal úgy a bizottmány, mint az előterjesztés után maga a gyűlés is, elhatározva, hogy a tanulmányi pénzalapról nem mondanak le, az oktatási költségek fedezésére szükségesnek

---

¹⁵⁰ Itt eredetileg két eltérő szövegváltozat szerepelt, mindkettőt kihúzták végül, 1. *főtanoda helyébe egy a katolikusok és más vallás felekezetek által aránylag fizetendő pénzerőn felállítandó közös egyetemet óhajt*. 2. *főtanoda helyébe egy a katolikusok és más vallás felekezetek által aránylag fizetendő pénzerőn az állomány által felállítandó közös egyetemet óhajt*.

¹⁵¹ GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. *Az erdélyi katolikus vegyes Status gyűlésnek Kolozsvárott 1848-k év Kisasszony hava 29-kén tartott hatodik üléséből, a Kath. Status teendőinek előleges megvitatására kiküldött bizottmánynak Jegyzőkönyve*.

¹⁵² Itt eredetileg szerepelt még egy megjegyzés, amelyet kihúznak, még mielőtt a teljes szöveget áthúzták volna, *„melly nemcsak a katolikusokat, hanem a más vallásukat is ezen oskolákba édesgesse”*.

¹⁵³ Augusztus 31-én délután *időkímélésből a szavazás utjáni választási jogától ellátva a gyűlés, püspök ő Méltóságát kijelelésre kéri*, aminek Kovács Miklós püspök eleget téve, kijelölte az iskolarendszer reformjának kidolgozására a vegyes bizottságot, amelynek feladatául rendelték ugyanakkor az egyházmegyei pénztárak egyforma kezelésére vonatkozó tervezet készítését is. – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Az erdélyi katolikus vegyes Status gyűlésnek Kolozsvárott 1848-ik év Kisasszony hava 31-kén tartott ülésének Jegyzőkönyve*. 48–49. pont.

¹⁵⁴ Uo. 33. pont.

¹⁵⁵ GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve*. Első ülés, 7. pont.

tartják. A bizottmányi jegyzőkönyv annyival részletesebb ebben a kérdésben, hogy összefoglalja e pénzalapnak eredetét, illetve a különböző törvényekre hivatkozva rögzíti, hogy az a Státusnak jogos tulajdona. Hasonló szellemben hoznak döntést az ösztöndíjalap kérdésében is, amikor az alapítók szándékának megfelelő kezelés mellett foglalnak állást. Ugyanakkor a gyűlésen a megyegyűlések népképviselői alapon történő szervezésének szabályait is rögzítik, illetve az egyházmegyei pénztárak kezelése tárgyában is döntenek.¹⁵⁶ Ennek megfelelően az egész püspökségben egyforma módszer használatát sürgetik. A tanulmányi pénzalap kezelésével kapcsolatosan András Antal gyergyóalfalusi plébános egymás után kétszer is decentralizáló javaslattal áll elő. Kéri, hogy az egyházmegyei főszámvevőség szerepét a felállítandó kerületi vegyes számvevőség vegye át. Javaslátát nem fogadták el. Ez a kérdés szorosán kapcsolódott a plébániai pénztárak kérdéséhez is, amellyel kapcsolatban az esperesi kerületek előkészítő tanácskozásai megfogalmazták, hogy ezek ellenőrzése kerüljön vissza az esperes jogkörébe, évenkénti ellenőrzés kötelezése mellett. A kerületek egy része egyetért azzal, hogy a számadásokat a püspökségre küldjék fel, a meglévő gyakorlat szerint,¹⁵⁷ viszont mások a decentralizációt javasolják.¹⁵⁸ A decentralizációt javasoló jelenlevő tagok arányát figyelembe véve elméletileg az említett – András Antal plébános által megfogalmazott – javaslatot a résztvevőknek támogatniuk kellett volna. A zsinati jegyzőkönyvből végül is az derül ki, hogy annak ellenére, hogy András Antal javaslatát visszautasították, a kérdést nem zárták le. A meglévő gyakorlat folytatását határozzák csak el, viszont ezzel párhuzamosan kifejezik: „*Minden egyes megyének tétessék kötelességévé, hogy az egyházmegyei pénztár legcélszerűbb kezelésére véleményt adjon elnöklő püspök ő Nagyméltóságához*”.¹⁵⁹ Tehát a kérdés nyitott maradt.

A vázolt státusgyűlési határozatokat az egyházmegyei zsinatra összegyűltek – akik egyébként kivétel nélkül mind tagjai voltak a vegyes státusgyűlésnek is – átveszik, ezért is volt lehetséges egy ily szerteágazó kérdésnek gyors megtárgyalása. A zsinat jegyzőkönyvéből kiderül ugyanis, hogy az első gyűlési napon, szeptember 1-én délelőtt, a 7. pont alatt mindezeknek a kérdéseknek a tárgyalására sor került, olyan formában, hogy a Státusgyűlés határozatait felolvassák és elfogadják. Az eltérés kevés. Az iskolaügy és otthoni pénztárak kérdése kapcsán szintén a státusgyűlés határozataira utal vissza a zsinati jegyzőkönyv, élve viszont egy kiegészítéssel, amely az egri érseknek beadandó kivonatban olvasható: „*Az iskolák elrendezését és igazgatását bizottmány dolgozza ki; tekintettel a pécsi tervre, mellyet pártolunk*”.¹⁶⁰ E két elv, vagyis a Státusgyűlés által kidolgozott terv, illetve Szcitovszky János pécsi püspök körlevelében vázolt elképzelés¹⁶¹ egybecseng: vagyis a tanulmányi alap kezelését az egyház nem óhajtja kezéből kiengedni.

---

¹⁵⁶ E döntés jogerősségét jelzi, hogy az 1848. szeptember 1-én tartott első tárgyalási napon az egyházmegyei zsinat ennek szellemében intézkedik az egyházi pénztárak és iskolakérdés ügyében, „*kidolgozására az intézkedés vegyes Status gyűlésileg már megtörtént... Az iskolák elrendezése és igazgatására nézve a katolikus vegyes Status gyűlés már kinevezte a bizottmányt*”. Uo. f. 20. pont; GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve. Első ülés, 7. pont.

¹⁵⁷ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Kanta, 1848. augusztus 9.: *Kézdi-orbai kerület beadványa*; GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: 1848. augusztus 16.: *Keresztes József ferences tartományfőnök beadványa*.

¹⁵⁸ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Felvinc, 1848. július 31.: *Torda-Aranyos kerület beadványa*; Csikszentmárton, 1848. augusztus 1.: *Alcsíki és kászonszéki kerület beadványa*; Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.: *Gyergyói kerület beadványa*; Szeben, 1848. augusztus 10.: *Szebeni és fogarasi kerület beadványa*.

¹⁵⁹ GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve*. Első ülés, 7. pont.

¹⁶⁰ GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat tanácskozási tárgyainak rövid átnézete, – az egri érseknek beküldendő pontok, 20. b.*

¹⁶¹ „*Miután fölséges fejedelmünk egyedül némelly egyháziaknak kinevezését /3. t.cz. 7. §./ tartván fenn magának minden katolikus jogoknak, ügyeknek védelmét s rendezését kezeiből kibocsátani méltóztatott, s miután a független magyar minisztérium alakításával a királyi Helytartó Tanács megszűnván annak osztálya is, melly fölséges Urunknak, mind apostoli király és egyházi fővédnök kegyes meghagyásából és annak nevében a vallási*

Majláth püspök 1428/1905 számú körlevelében jelezte, hogy a katolikus népiskolák államosítása iránt jól érezhető törekvés van. A miniszteri utasítások alapján tudatta, hogy az egyházi iskola az illetékes egyházi főhatóság jóváhagyása nélkül nem államosítható. Az államosítással a község nem szabadulhatott meg az iskolafenntartás költségeitől,¹⁶² mert hozzájárulásukat az állam is igénybe vehette. Ugyanakkor az államosítás során az iskolavagyon a község tulajdonából állami tulajdonba ment volna át, akárcsak a tanerők választásának a joga is. Ha oly tanerőt nevezett volna ki az állam, aki kántori teendőkkal nem megbízható, akkor az egyházközségnek ráadásul önálló kántori állást is kellett volna szervezni.¹⁶³ Kérte, hogy az esperes-tanfelügyelők és az iskolaigazgató plébánosok ezekről a körülményekről világosítsák fel azokat az iskolaszékeket, akik az államosítást szeretnék. Javasolta, hogy az államosítás helyett az állami segély igénybe vételével tartsák fenn és fejlesszék az iskolákat. Az 1908: XLVI törvénycikk értelmében az elemi iskolai oktatás teljesen ingyenes lett. A megyéspüspök 400/1910 számú körlevelében kérte, hogy az iskolaszékek igényeljék a törvény értelmében járó állami támogatást.¹⁶⁴ Kiegészítő utasításként 5154/1910 szám alatt jelezte, hogy pót-támogatás is igényelhető, ha azon községben, ahol az iskola működik, nincsen állami, sem községi iskola; ha az iskola az 1908: XLVI törvénycikk hatályba lépésekor már működött, és ha az iskola a fenntartó vagyontalansága miatt a törvényben megállapított állami kárpótlásból nem volna fenntartható.

Ebben a témakörben az 1913-as zsinati könyv tizenhatodik melléklete¹⁶⁵ az erdélyi egyházmegye római katolikus elemi népiskoláinál alkalmazott tanítószemélyzet fegyelmi szabályzatát rögzítette.¹⁶⁶ Az egyházmegyei zsinati rendelet jelezte, hogy az a fegyelmi szabályzat a Szent István Társulatnál 50 fillérért kapható, minden plébániai hivatalt kötelezve, hogy a plébánai könyvtár számára a templom pénztárának költségére beszerezze, s közölje a tanítókkal. Utalt arra is, hogy ettől kezdve minden korábbi püspöki szabályzat vagy szokásjog hatályát veszítve, egyedül ez lesz érvényes. Ugyanebben a mellékletben arra is kitért a megyéspüspök, hogy a katolikus iskolákban kizárólag csak a Szent István Társulatnál megjelölt tankönyvek használhatóak, a fegyelmi szabályzat 4§-a a) pontja értelmében. Előírta, hogy az espereskerületi tanfelügyelők ezt is kísérik figyelemmel, s a tanév végi jelentésükben erre is térjenek ki. Közöl egy formanyomtatványt is az 1909. január 30-i püspöki kar tanácskozása szellemében a középiskolai vallástanárok év végi jelentésére, amelyben a következő adatokat kérte: intézet neve, tanár neve, milyen minőségben és mióta alkalmazott, mennyi az évi fizetése, milyen tankönyveket használt, milyen szemléltető eszközöket, melyik volt az előírt imádságos könyv, a nap mely óráiban volt a vallástanítás,

---

és iskolai ingó és ingatlan javait kezelte, végkép megszűnt; a vallás és iskola pénztárt s azok minden ingó s ingatlan javait, melyek egyházi és világi katolikusok adományai, hagyományai, és megszüntetett kolostorok vagyonaiból keletkezvén egyedül a magyar katolika szent egyháznak és nevelési intézeteinek szükségére szentelték; – mi is egy egyházi s világi egyénekből álló bizottmány által kezelhessük.” – GYÉFKL, PI, cs.3., d. 390, 703/1848. – Szcitovszky pécsi püspök körlevele az esperesekhez, 1848. Május 20. Átküldve Csíktusnádi Kovács Miklós erdélyi püspöknek is.

¹⁶² Rámutatott, hogy az államosítás vágyának oka az egyházközségek részéről itt kereshető.

¹⁶³ Az 5231/1910 számú püspöki rendelet a vallás és közoktatási minisztérium utasítása szerint kérte, hogy ahol a kántor egyben a tanító is, a kántori teendőket (pl. temetések) olyan időpontra tegyék, amikor nincs tanítás (szorgalmi idő), hogy a kántor, mint tanító iskolájában mulasztani ne legyen kénytelen.

¹⁶⁴ Az állam kárpótlást adott az egyházi és községi iskoláknak, ahol a fenntartó a község vagy a felekezet. Ez az összeg nem haladhatta meg az illető iskola tanköteles növendékeiként egyenként számított évi 15 korona tandíj és 1 korona felvételi díj összegét.

¹⁶⁵ Keltezés: Gyulafehérvár 1909. Szeptember 15.

¹⁶⁶ Az 1907-es törvénycikk 23§-a értelmében, tekintettel a törvény 24 és 24 §-ra, a törvény végrehajtására kiadott 76.000/1097 számú miniszteri utasítás V. fejezetének 43-49§-ra, a püspöki kar 1908. április 23-án elfogadott és a Vallás és Közoktatási Miniszter által 1909. március 22-én 37177 szám alatt tudomásul vett, 1909. szeptember 15-től érvényes fegyelmi szabályzatot közölve.

mennyi volt a katolikus diákok száma, milyen osztályzatokat értek el a középiskola I-VIII osztályában, hol és mikor hallgattak vasárnap exhortációt, hol és mikor volt a diákság vasárnap és ünnepeken szentmisén, milyen felügyelet alatt voltak vallásgyakorlatok alatt, mikor végezték a szentgyónást, volt-e elég gyóntató? A kötelező szentségfelvételen kívül járultak-e szentségekhez, milyen arányban? Voltak-e lelki gyakorlatok, hányan járultak első ízben szentgyónáshoz, szentáldozáshoz, hányan bér mátkoztak. Hány felsőbb osztályos tanuló maradt bér mátkozás nélkül, milyen közös vallásgyakorlaton vettek részt, volt-e egyházi énektanítás, mely vallási társulatok vannak meghonosodva, ezeknek mekkora a tagsága, hozzájutottak-e a diákok valláserkölcsei nevelést előmozdító magánolvasmányokhoz, milyen a vallási és erkölcsi magatartásuk, mi mozdítja elő vagy hátráltatja a vallási és erkölcsi nevelést; melyek a vallástanár esetleges kívánalmai, észrevételei. Végül kérte jelenteni, hogy milyen külső körülmények, veszélyek érintik kártékonyan a valláserkölcsei fejlődést, mi történt ezek megszüntetésére, igénybe volt-e véve a Vallás és Közoktatási Minisztérium részéről 154201/1908 számú rendeletbe foglalt támogatás?¹⁶⁷ Folytatásként több, a Vallás és Közoktatásiügyi Minisztériumtól érkező rendelkezést is tartalmaz az 1913-as egyházmegyei zsinati gyűjtemény.¹⁶⁸

A melléklet a) pontja a katolikus polgári leányiskolák új tantervét közli,¹⁶⁹ majd a b) pont alatt az iskolai ingatlanok szerződés szerű hasznélvezeti jogát szabályozza. Tekintve, hogy a telekkönyvi hiányos bejegyzések okozhatnak gondokat, példaként hoz egy királyi bírósági ítéletet egy temesvári ügyben. Ezt követően idézi az elemi népoktatás ingyenességéről szóló 1908 évi XLVI tc. életbeléptetéséről kiadott 150000 számú miniszteri rendeletet, illetve magát a törvénycikket is. A római katolikus népiskolák közigazgatását érintő új rendszabályok ismertetésekor rámutat, hogy ezek alkalmazásával hatályát veszti az 1887-ben 50 szám alatt kiadott korábbi püspöki körrendelet. Az 1913-as egyházmegyei zsinati rendeleteknek a mellékletekben megfigyelhető nagyszámú jelenléte jól érzékelteti, hogy Majláth megyéspüspök nagyon érzékenyen reagált le minden állami törvénykezést, amely az egyházi iskolákat érintette. Igyekezett az ezekben rejlő lehetőségeket úgy felhasználni, hogy az erdélyi katolikus iskolahálózatot a lehető legnagyobb mértékben stabilizálhassa. Ezért is az állami rendeletek közzlése, a főpásztori utasítások megfogalmazása mellett az 1913-as egyházmegyei zsinati statutumban kiemelten szerepeltette, hogy ezeknek az iskoláknak a felügyelete a hierarchia különböző fokozatain álló papságnak kötelessége. A zsinati határozatok 2.§.-a leszögezte, hogy *„ebben az egész kegyes egyházmegyében a püspök a katolikus iskoláknak és minden katolikus intézménynek is a legfőbb igazgatója, ezért*

¹⁶⁷ Ez utóbbit az 1909 évi II. püspöki körlevél 14 oldalán 472 szám alatt közölte.

¹⁶⁸ A polgári iskolák magánvizsgálatai kapcsán hozott utasításként közli a Vallás és Közoktatási Minisztérium 2009/1895. március 20-án kelt rendeltét is. Az 1913-as egyházmegyei zsinati utasítások közt a „tanuló ifjúság kedvezményes vasúti utazása kirándulások alkalmával” címszó alatt, szintén a Vallás és Közoktatási Minisztérium 83724 számú rendeletét hozza, amely közölte a Kereskedelemügyi Minisztérium 24965/1913 számú vonatkozó rendeletét. Ezt követően a „tanulók testi és erkölcsi nevelése” címszó alatt, ugyancsak a Vallás és Közoktatási Minisztérium 154201/1908 számú rendeletét idézi, amelyet valamennyi római katolikus és autonóm felekezeti egyházi főtisztelendő Főhatóságnak küldött ki. Ennek végén vegyes tanügyis utasítások is találhatóak. Ismerteti Vallás és Közoktatási Minisztérium 154201/1908 számú, a püspök által igen üdvösnek nevezett rendeletét, amelyre korábban, ebben az appendixben is utalt. Ennek értelmében a tanítóknak meg kell akadályozni az „erkölcsmetelyező ponyvairódmalmi” termékeket, lehetőleg a fiúk és lányok külön legyenek tanítva, számukra egymástól távol, külön illemhelyek legyenek... A következőkben Népiskolai rendeletek, a „Népnevelő” kibővítése és a tanítói pályázatoknak abban való közzlése, Római katolikus iskola községi segélyezése, Egyházi ünnepek az állami elemi iskolákban, Selyemtenyésztes felkarolása, Miniszteri rendelet a tanítói javadalmi jegyzőkönyvek felvétele tárgyában címszavak alatt következnek az állami törvények ismertetései.

¹⁶⁹ Az Országos Katolikus Tanügyi Tanács által kidolgozott, a püspöki kar által 1909. november 17-én elfogadott tantervet ezzel a rendelettel a püspök az egyházmegye területére kötelezővé teszi. (kelt. 1910. Június 14)

különbség nélkül minden katolikus iskolát és minden katolikus intézményt maga vagy más, tetszése szerint kiválasztott férfiakon keresztül minden évben meglátogat, és azoknak helyzetéről tájékozódik.” A főesperesekre vonatkozó zsinati határozatokból a 10. §. törvényként rögzítette, hogy „*a főesperesek elnökölnek [...] a katolikus iskolák vizsgáin is, ha az iskolák egyházi felügyelője a kerületben hiányzik.*” A 29. §. leszögezi: „*a plébánosok, kormányzók és azok munkatársai is a katechetikai tanítást az iskolákban, a Magyar Királyság püspökeinek közösségétől származó és egyetértésben megszavazott szabályok szerint, személyesen igen nagy gonddal kell őriznie, és szigorúan tilos, ezt az oktatást az igazgatókra vagy a kántorokra rábízni, csak a kivételes esetben szükség szerint vagy ha a helyzetek különleges körülményeiből kifolyólag a püspök ilyesféle helyesbítést engedélyezne. Mégis az üdvös szokás, hogy a kántortanítók a hitoktató¹⁷⁰ által átadott anyagot ismételtessék a diákokkal, köteleztessék.*”

A liturgikus ünneplések és a lelkiélet szempontjából megkülönböztetett jelentőséggel bírtak a templombúcsúk, s természetesen a csíksomlyói búcsú. 1907-ben Majláth püspök főpásztori rendeletet küldött a templombúcsúk megülésétől vonakodóan, amely az 1913-as egyházmegyei határozatok részeként a zsinati könyv tizenkilencedik mellékleteként is kiadásra került.¹⁷¹ Ebben, a visszaélések megszüntetésének igénye miatt szinte arra a következtetésre jutott, mint a Kovács Miklós megyéspüspök elnöklete alatt 1848-ban tartott egyházmegyei zsinat, amely a templomi búcsúkat meg akarta szüntetni. Egyelőre a búcsúünnepeket Majláth püspök meghagyta, de a következő feltételekkel: minden egyházközségnek egy évben csak egy búcsúünnepe lehetett: a templomtitulus ünnepe. Hétköznapon nem volt szabad templomi búcsút tartani, akárcsak országos vásár napján sem: ennek megtartását a következő vasárnapra kellett áthelyezni. A búcsúünnepe megtartása előző vasárnap a szószékről vált kihirdetendővé, s csak ott volt megtartható, ahol a közigazgatási hatóságtól ígéret volt arra, hogy aznap nem lesz táncvigadalom. Azt is kellett érni a közigazgatási hatóságoknál, hogy a búcsú napján a délelőtti misét megelőző első harangszóttól a délutáni istentisztelet végéig bezárjanak a kocsmák. Határozott kívánságként fogalmazta meg, hogy a szomszéd faluk mondjanak le az egyes templomok búcsúján való tömeges jelenlétről. Aki elment, csak körmenetben, saját lelkészük vezetésével tehetette meg. Kijelentette, hogy a 40 napi búcsú kegyelmében senki sem részesül, aki aznap kocsmába is elment. A papokat is felhívta, hogy a vendéglátás ne legyen drága lakoma.¹⁷² A búcsú napjára, a liturgikus rendelkezéseken túl elrendelte, hogy a vendégek távoztával a helyi plébános szervezzen meg valamilyen kulturális egyházi ünnepséget, amellyel a helybelieket távol lehetett tartani a tivornyázástól, kicsapongásoktól. A rendelkezést minden évben kérte, a búcsú kihirdetésekor felolvasni és megmagyarázni, s egyben minden templom belső bejáratánál állandóan kifüggeszteni. 1908-ban kiegészítő rendelkezésként a csíksomlyói búcsút érintően küldött utasításokat, amely szintén részét képezte az 1913-as egyházmegyei zsinati törvénykezésnek.¹⁷³ Kérte, hogy azok a kerületek, ahonnan csoportos zarándoklat szokott lenni, a papság a maga köréből nevezzen ki csoportvezetőt, akinek a nevét, illetve a zarándoklaton résztvevők neveit is be kellett jelenteni a somlyói püspöki búcsú-biztosnak. A csoportvezetőnek a zarándokok, de a résztvevő papok is engedelmességgel tartoztak. Csíksomlyón 5 évre¹⁷⁴ állandó megbízással püspöki intéző bizottságot alakított ki, akik a szervezéssel foglalkoztak. A szervezés nemcsak a gyóntatásra, áldoztatásra terjedt ki, hanem arra is felügyeltek a bizottsági tagok, hogy csak engedélyezett könyveket árusíthassanak a

---

¹⁷⁰ Catheceta

¹⁷¹ App 1913. XIX.

¹⁷² 1914-ben a háború idejére betiltott minden búcsús lakomát és mulatságot.

¹⁷³ App 1913. XIX. A.

¹⁷⁴ 1912-ig

búcsú alkalmával.¹⁷⁵ A búcsú kegyelmében részesültek azok a székelyföldi családok háza népükkel és keresztkomáikkal együtt, amelyek egy tagja részt vett a zarándoklaton, ha az otthon maradtak elvégezték a szentgyónást és áldoztak, illetve szentmisét hallgattak és a pápa szándékára imádkoztak.

A böjti fegyelem, mint egyetemes egyházi előírás egyházmegyei szinten partikuláris törvénykezéssel egyházzjogi szabályosság vélelmével nem szabályozható témakör.¹⁷⁶ Ennek ellenére azt látjuk, hogy erről az 1822-es Statuta rendelkezett,¹⁷⁷ viszont 1848-ban a témának az egyházmegyei zsinati tárgyalásánál Kovács Miklós püspök jelezte, hogy a böjtre nézve a jegyzőkönyvbe csupán *vélemény és óhaj*tás formájába jegyezzék fel a hozzászólásokat, hiszen a böjtöt a nemzeti zsinat fogja szabályozni a pápával történő egyeztetés során. A böjti fegyelem kapcsán mégis a forradalmi hangulatban komoly reformálási törekvés derül ki 1848-ban az előkészítő esperesi jegyzőkönyvekből, amelyek egybehangzóan a böjti gyakorlat enyhítését javasolták.¹⁷⁸ A szombati böjt kapcsán több kerület¹⁷⁹ javasolta eltörlését, illetve a hívek belátására bízták volna annak megtartását. A böjti gyakorlattal kapcsolatosan a színes javaslati skála egyeztetésére az egyházmegyei zsinaton olyan formában került sor, hogy a zsinatoló atyák – a hívekre való tekintettel csupán – a szombati böjt eltörlését indítványozták, megtartva a szerdai, pénteki böjtöt a nagyböjtben és adventben, a nagyheti böjtölést, a vigíliás böjtöket és kántorböjtöket. Ugyanakkor javasolták, hogy amennyiben böjti napra kötelező ünnep esne, abban az esetben a böjt kerüljön a megelőző napra.¹⁸⁰ A 20. század folyamán a böjti rendelkezések története a folyamatos böjti engedményeknek is a története. Az engedmények megadásánál az egyházmegyei püspökök figyelemmel voltak a kor anyagi és szociális lehetőségeire, s az

¹⁷⁵ Záró rendelkezésként közölte a vonatkozó állami törvényt is, amely szerint a zarándoklatot megzavarót a kerületi felelős vagy a püspöki biztos a polgári hatóságnak átadhatta, s ennek a büntetése 1000 forintig terjedő pénzbírság lehetett. 1908-ban ezt kiegészítette Csík vármegye alispánjának rendelkezésével, amely szerint nem került engedélyezésre a búcsú tartalmára a vallásos szertartást zavaró „*circus, egy vagy több állattal bemutatandó előadások, báb, gépszínház, kintorna, sípláda, lég, hajó, körhinták, a tudatlan nép kizsákmányolására irányuló szerencsejátékok... játékok, látványok és szórakoztató eszközök*”. Tilos volt a római katolikus vallás hitelveivel ellenkező, a szemérmes és közérkölcstisztséget sértő nyomtatványok, képek, kegyesek árusítása is. Csak azok a nyomtatványok, kegyesek és képek voltak árusíthatóak, amelyeket a kinevezett püspöki biztos engedélyezett. Italmérsi bódék a templom közelében, és ahol a körmenet elvonult, egyáltalán nem kerülhettek felállításra, s a cigányzene a búcsú színhelyéről teljesen ki volt tiltva.

¹⁷⁶ Szeredy I. 258. § 645–648.

¹⁷⁷ Statuta 1822. 156-157. Pars II. Sectio XI., Hermann 1936. 12.

¹⁷⁸ Az alsíki és kászonszéki beadvány az elpuhultságot említve, a vétek alkalmának elkerülése végett a lehető legkevesebbre szűkítene a böjti gyakorlatot. A kézdi-orbai kerület papsága ki is fejezi: „*tanácsos lenne az egyháznak a hívek gyengeségéhez leereszkednie*”. A gyulafehérvári papság részletesen meg is okolja az enyhítés szükségességét. Az enyhítési szándék oka: általában elhanyagolják az emberek, főleg a szombati böjtöt, másrészt a szegénység miatt inkább vesznek olcsóbb zsíros ételeket, mintsem drágább böjtöt, ugyanakkor a fizikai munkát végzőknek a zsíros ételekre szükségük is van. Tehát a böjt szigorú követelése – az általános megszegést tekintve – csak a *gyarló emberek vétségét öregbíti*. - GYÉFKL PI. – 1010/1848: Csíkszentmárton, 1848. augusztus 1.: *Alsíki és kászonszéki kerület beadványa.*; Kanta, 1848. augusztus 9.: *Kézdi-orbai kerület beadványa.*; Gyulafehérvár, 1848. augusztus 6.: *Gyulafehérvári kerület beadványa.*

¹⁷⁹ Torda-aranyosi, gyergyói, alsíki és kászonszéki, bányavidéki, szebeni és fogarasi, marosi.

¹⁸⁰ A veszprémi püspöknek küldendő kivonat ennél részletesebben taglalja a kérdést, jobban tükrözve az erdélyi helyzetet. Itt rámutatnak arra, hogy „*a böjtös edelek e vidéken drágábbak, s ennél fogva a szegényebb sorsuak kényszerülve vannak jó akarattal mellet a böjtről törvényt elhanyagolni*”. Ezért merik a böjtölést *evangéliumi tanács gyanánt* ajánlani. Amennyiben marad a böjti napok száma és a böjtölés kötelezettsége, annyiban ajánlják a napi egyszeri hűsítés engedélyezését; vagy pedig a böjti napok számát jelentősen csökkentve csupán a nagyböjti szerdák és péntekesek illetve a nagyheti napjain a szoros értelemben vett böjt kötelezettségét. Ezt a részt a választmányi jegyzőkönyv is tartalmazza a böjti fegyelemmel kapcsolatosan, de utólag mégis áthúzták. Ennek ellenére a veszprémi püspök számára készült jegyzőkönyvi kivonatban mégis szerepel. De a zsinati jegyzőkönyvbe mégse ez a megfogalmazás került bele, feltételezhetően a püspöki figyelmeztetés következtében. - GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, melyekről készítendő megyezsinati munkálat a veszprémi nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő*, B. a. 4.

időközben bekövetkezett egyházi jogi változásokra is, de amikor az általános felmentéseket megfogalmazták, mindig kiemelték, hogy ezek az engedmények nem értékelik le a böjt jelentőségét. 1901-ben 601/1901 szám alatt gróf Majláth Gusztáv Károly püspök felsorolta a különböző böjt napokat. Ebben a körlevélben böjtös napként (amikor napi egyszer volt szabad étkezni, húst mellőzve) jelentek meg advent szerdái és péntekjei, nagyböjt szerdái, péntekjei és szombatjai, nagyhét utolsó napja nagyszerdával kezdődően, a kántorböjtök (évszaki böjtök), illetve a következő ünnepek vigíliái: Karácsony, Pünkösöd, Szent Péter és Pál ünnepe, Nagyboldogasszony és Mindenszentek. Nagyböjt hétfőjén, kedden és csütörtökön megengedte az egyszeri húsevést, de nem az esti étkezésre. Hal és hús vegyítése még vasárnap is tilos volt a rendelkezés értelmében. Jelezte, hogy helyi gyakorlattá kezdett válni az esti húsfogyasztás, amelyről a híveket le kellene szoktatni. Egyszerű megtartóztatási napnak kért tekinteni minden, a fentiekben fel nem sorolt pénteket és szombatot, amikor csak a húsfogyasztástól kellett tartózkodni. Engedményként viszont a rendelkezés megengedte a zsiradék használatát minden napra, leszámítva Nagypénteket. A Szentszék 1899. január 27-én kelt felhatalmazásával élve azt is megengedte, hogy akik különböző okok miatt vendéglőkben étkeztek, a nagyhét utolsó napjait leszámítva a megtartóztatásuktól mentesüljenek.¹⁸¹ Az engedmények csak évre szólóak voltak, ezért évente megismételte ezeket körleveleiben. 1906-ban a kivételes felmentéseknél megjelölt, hogy ha parancsolt ünnepre esik a böjt nap, az egész egyházmegye felmentést kap, az egyházközségek külön is a saját templombúcsújuk alkalmával. Az egyes személyeknél a vendéglőkben étkezni kényszerülők mellett új kategória volt a gyári és bányamunkások megemlézése.¹⁸² Nagypénteket leszámítva nyertek felmentést a vasúti dolgozók, az utasok, akik egészségük miatt fürdőhelyen tartózkodtak, illetve azok a cselédek, akik oly családnál étkeztek, ahol nem kaphattak böjtös ételt. Azok a szegények, akik más alamizsnájából éltek, a húsfogyasztás tilalma alól nyertek felmentést. Ez a rendelkezés pontosította, hogy a hústól való megtartóztatásra minden 7 évet betöltött katolikus, míg teljes, vagyis szigorú böjtre csak a 21 évet betöltöttek kötelesek. A következő évben, 1907-ben, 600/1907 szám alatt a böjt engedményeknél már kifejezte, hogy bár tűrhető, de mégsem ajánlható, hogy az enyhített böjt napokon az esti étkezésnél a jóllakás kizárásával kevés húseledelt is fogyasszanak. Az esti húsfogyasztás kifejezett tilalma ettől kezdve csak a klerikusokra, papnevelő intézetre, kolostorokra volt érvényes. 1910-ben a böjt engedményeknél a felmentettek sorát kiegészítette a súlyos betegekkel és a lábadozókkal, ha nekik az orvosi utasítás szerint hústáplálékra volt szükségük.

A plébánosok beiktatása és az esperesek jogkörének leírásakor is az 1913-as egyházmegyei zsinati határozatok kérték a nagyon korrekt ügyvitelt. A javadalomtól történő megfosztása bármelyik papnak csak kánoni eljárással eszközölhető,¹⁸³ s ahogyan ez a rendelkezés az önkényesség helyett a méltányosságot helyezi előtérbe, ugyanez a szempont figyelhető meg akkor is, amikor a plébániai felszerelés és javadalom terén történik a törvénykezés. A téma aktualitását jól jelzi, hogy az egyházi épületek felszereltségéről ugyanúgy rendelkezett az 1822-es Statuta,¹⁸⁴ ahogy a plébániai berendezési tárgyakra 1848-ban is részletes javaslatokat fogalmaztak meg. Az eltérés oka abban állt, hogy míg az 1822-es Statuta a papok végrendelkezését szigorúan szabályozta, 1848-ban a szabad végrendelkezés mellett döntő zsinatozó atyák alternatív megoldást kellett találni arra, hogy a plébániák minden esetben és mindig céljuknak megfelelően használhatók, beköltözhetőek lehessenek.

---

¹⁸¹ A rendeletet kérte Hamvazószerdán kihirdetni, s a templom ajtajára kifüggeszteni.

¹⁸² Felmentésük nem vonatkozott Hamvazószerdára, a nagyhét utolsó három napjára, Karácsony és Pünkösöd vigíliájára.

¹⁸³ Zsinat 1913, 23. §.

¹⁸⁴ Statuta 1822. 106-107. Pars II. Sectio III. § 9, 10., Hermann 1936. 12.

Ugyanis a rokonok több esetben elvitték a meghalt pap berendezési tárgyait.¹⁸⁵ Az 1848-as zsinaton végül az az elv került elfogadásra, hogy maga a berendezés, az *instructus fundus* legyen a lehető legegyszerűbb, s tartozzon a plébániai leltárba.¹⁸⁶ Így ezek a használati tárgyak, bútorok mindig lehetővé tennék áthelyezések és helyüresedések esetén az azonnali szolgálat elkezdését.

Az egyházmegyei összes egyházi ingó és ingatlan vagyont 1906-ban kérte a század folyamán első alkalommal Majláth megyéspüspök törzskönyvezni, leltárba venni. A két példány közül az egyik maradt a plébánián, a másikat a kerületi esperes útján kérte felterjeszteni a központba.

A nyugdíjkérdés rendezését 1913-ban az egyházmegye elsődlegesnek tartotta. A zsinati határozatok, miközben a beiktatott plébánost az adófizetések alól felmentette, a nyugdíjalaphoz fizetett adófizetést egyedül előírta.¹⁸⁷ A papi nyugdíj és végrendekezés terén hosszas és részletes szabályozást találunk előzményként a 19. századi egyházmegyei törvénykezésben is. 1822-ben a Statuta megkötései kimondták, hogy a papok vagyonuk ¼-ed részét a papnevelde céljaira és a papi nyugdíjalapra kellett hagyományozzák.¹⁸⁸ 1848-ban a Kollonich-féle szerződés kapcsán – amely ugyan Erdélyben nem volt érvényes – az egyházmegyei zsinat keretében a püspökök szabad végrendekezése kapcsán a reformigény megfogalmaztatta a papok szabad végrendekezésének követelését. Azért is figyelemre méltó ez a kérdés, mert miközben az 1848-as zsinaton jelenlevő papság más kérdések terén óhaját fejezte ki – még ha esetenként nagyon erőteljesen is – ebben a kérdésben dönteni akartak.¹⁸⁹ Az 1822-es Statuta döntéseinek revideálásaként¹⁹⁰ a teljesen szabad végrendekezés cseng ki az 1848-as zsinatot előkészítő esperes-kerületi jegyzőkönyveiből, a bizottmányi és a zsinati jegyzőkönyvből is.¹⁹¹ A végrendelet nélkül elhunyt papok hátrahagyott javaival kapcsolatosan új szabályt fogalmaztak meg, mellőzve az 1822-es Statuta előírásait. Az újabb

---

¹⁸⁵ A zsinatra készülve Keresztes József ferences tartományfőnök kissé ironikusan megfogalmazta, „*papi javakkal visszaélés igen nagyra nőtt, úgy hogy aki az elhalálozott papéból valamit elragadhat, szinte azt hiszi, hogy búcsút nyer*”. - GYÉFKL PI. – 1010/1848: 1848. augusztus 16.: *Keresztes József ferences tartományfőnök beadványa*.

¹⁸⁶ A pécsi püspöknek küldött kivonat elsorolja, mi tartozzon az *instructus fundus*-ba: egy festett ágy, négy szék, egy asztal, egy könyv és ruhatartó. A cselédszobában egy festetlen ágy, szék és asztal legyen. Ugyanakkor a jegyzőkönyv szövege javasolja, hogy ahol az *instructus fundus* ennél gazdagabb, minden egyebet el kell adni, s a begyűlő pénz maradjon a plébánián, a plébánosról az utódára való átruházás kötelessége mellett. - GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve*. Második ülés, 2. pont.

¹⁸⁷ Zsinat 1913. 24. §.

¹⁸⁸ Statuta 1822. Pars II. Sectio XVI, § 2.

¹⁸⁹ Erre utal, hogy kijelentő módban használják az *eltöröljük* fogalmat – viszont csak egyetlen egy alkalommal! – GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve*. Első ülés, 9. pont.; GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyokról, melyekről készítendő megyezsinati munkálat a beszercebányai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő*, D. c. 21.

¹⁹⁰ A bizottmányi jegyzőkönyvben érdemes megfigyelni a folyamatos javítgatások tartalmát is: az első szövegváltozatban úgy fogalmaznak, hogy „*egyszersmind követeljük*” a Szepesy Statuta rendelkezéseinek eltörlését. Ezt kihúzza, másodszor eltörlöttek „*nyilvánítjuk*” megfogalmazással élnek. Ezt is áthúzzák, s így kerül sor arra a végső formula megfogalmazására, amelyből hiányozni fog az ige: „*Midőn ezeket a Kollonich-féle szerződése vonatkozólag megjegyezzük, akkor egyszersmind azon szabályt (Stat. Dioec. Part. II. Sect. XVI. §2.) miszerént minden megyénkbeli pap vagyona egy negyed részét az elagott és tehetetlen papok részire és a papnevelde intézet tőkéje gyarapítására tartozott ezidáig hagyományozni*”. A csak félig megfogalmazott mondat után beszurják a még le nem tisztázott jegyzőkönyvbe: „*törlötsék el, mint most már annál nagyobb joggal cselekszünk*” – de utólag ezt a beszurást is kihúzzák, helyette beírva azt, ami a végleges jegyzőkönyvbe is helyet kap: „*ezzel eltöröljük, annál inkább*” – s következik tovább a jegyzőkönyv végleges szövege, amelyben elővételezik a másnap délelőtt sorra kerülő papi nyugdíjalap kérdését; mivel a nyugdíjas papok részére az aktív papság évente adózni fog. - GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyokról, melyekről készítendő megyezsinati munkálat a beszercebányai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő*, D. c. 21.

¹⁹¹ GYÉFKL EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Az erdélyi egyházmegyei zsinat jegyzőkönyve*.

határozat a pap vagyonát két részre osztandónak véli, amelynek egyik fele a rokonságáé, a másik fele három harmadra osztva a helyi egyházé, a helyi szegényeké, illetve a szolgálattevésre már képtelen elaggott, vagy más formában – de önhibájukon kívül – tehetetlenné vált papoké lenne. Azzal, hogy a Statuta rendelkezését eltörölték, más megoldást kellett találni a papi nyugdíjalap biztosítására.¹⁹² Az aktív papság évenkénti adózása mellett döntöttek az 1848-as zsinatkozó atyák, de ennek mértékének meghatározása a zsinaton elmaradt. Kovács Miklós megyéspüspök érdekes módon ebben a kérdésben papjai kívánságát teljesítette,¹⁹³ utólag viszont újra életbe lépett az 1822-es Statuta rendelkezése. Az 1822-es Statuta határozatait az 1912-es erdélyi egyházmegyei papi nyugdíjintézet létrehozása¹⁹⁴ helyezte csak hatályon kívül,¹⁹⁵ s hozott olyan rendezést, amely a kommunista hatalomátvételig érvényben is maradt. Az 1913-as egyházmegyei zsinat tizennyolcadik melléklete jogerős rendelkezésként ismertette ennek alapszabályzatát,¹⁹⁶ előírva, hogy nyugdíjra jogosultak azok a papok, akik a 40 szolgálati évet betöltötték, vagy valami fogyatékoság miatt további szolgálatra nem voltak alkalmasak.

A három egyházmegyei zsinaton át követhető, visszatérő tematikák esetében érdemes megfigyelni, hogy minden vázolt téma esetében a törvényező megyéspüspök mellett az egyházmegyei papság véleményét a leginkább az 1848-as munkálatok során tudjuk kimutatni. Párhuzamba állítva az egyházi refromigényt a társadalmi szerepvállalással, ezért is elsősorban 1848-1849-ben nyújthat lehetőséget a radikális reformokat sürgető papság részéről a forradalmi kormány által kért mozgósítások, lelkesítések körvonalazható megléte.

A társadalmi szerepvállalás lehetőségei vázolhatóak a lakossággal, a hívekkel való viszony elemzésén keresztül, amit az 1848-as zsinaton megfogalmazott, a hívekre és a tényleges pasztorációs szempontokra való érzékenységre utaló javaslatokon keresztül már láthattunk, s ez a társadalmi megbecsülés a kölcsönösség révén mérhetővé azokban a kiállásokban, amelyek főleg a forradalom és szabadságharc leverését követően válltak nagyon kézzelfoghatóvá.

Az erdélyi egyházmegye élén álló Kovács Miklós püspök körleveleiben a forradalmi változások üdvözlése mellett rámutatott, hogy a változások közepette a papságnak rendkívül fontos szerepe van a békés átalakulás munkálásában.¹⁹⁷ A püspöki utasítások mellett fokozottan fontos szereppel bírt az állami hatóságok elvárásainak, a szószék politikai célokra történő felhasználásának az igénye is. Az újonnan létrehozott Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezetője, Eötvös József egy május 10-i levelében külön nyomatékkal kéri az egyház élén állókat,

---

¹⁹² Amúgy is kevesellték a papi nyugdíj mértékét, az előkészítő esperesi jegyzőkönyvek többször is kifejezték egyrészt azt, hogy túl kicsi a nyugdíj, ami miatt az öreg pap tovább kénytelen szolgálni, vagy ha mégis nyugdíjba vonulna, ebből a kevés pénzből ott kell tengetnie utolsó napjait, ahol a vétkes papok javítóintézete is van. - GYÉFKL PI. – 1010/1848: Szamosújvár, 1848. augusztus 2.: *Belső-Szolnok kerület beadványa.*; GYÉFKL PI. – 1010/1848: Kanta, 1848. augusztus 9.: *Kézdi-orbai kerület beadványa.*

¹⁹³ 1848. szeptember 9-én Kovács Miklós püspök válaszlevelében Sántha Imre kilyénfalvi plébános és Török Antal nyugalmazott gyergyóalfalusi kántor felterjesztésére, amelyben kérték, hogy a Gyergyó-kerületi tanítók özvegyeik, és árváik gyám intézetének alapszabályát hagyja jóvá, a jóváhagyást egy kitételrel teszi meg. Ebben rámutat, hogy a benyújtott alapszabályzat „II. fejezet 2-ik cikkelyének azon kitételét: hogy a legszegényebb pap hátra maradt vagyonából 5 p[engő] f[orin]tot a gondnokok követelhetnek”, nem hagyhatja jóvá, hiszen a „a papoknak szabad végrendelkezési joguk levén”, ezt ő is tiszteletben tartja. - GYÉFKL PI. – 1114/1848: 1848. szeptember 9.: *Kovács Miklós püspök válasze Sántha Imre kilyénfalvi plébános és Török Antal nyugalmazott gyergyóalfalusi kántor felterjesztésére.*

¹⁹⁴ A nyugdíjintézet neve: *Erdély-Egyházmegyei Papi Nyugdíjintézet.*

¹⁹⁵ A 70/1912 számú püspöki körlevél 1912-ben az életbe lépést 1913. január 1-vel kezdődően jelölte meg, viszont ez egy évet csúszott. Az 1913-as zsinati könyvben az életbe lépés kezdő dátumaként ugyanis 1914 jelenik meg.

¹⁹⁶ App 1913. XVIII. – Az erdélyegyházmegyei papi nyugdíjintézet alapszabályai. 1912. december 10.

¹⁹⁷ GYÉFKL PI. –717/1848. *Kovács Miklós püspök körlevele a Kézdi-Orbai, Alcsíki, Felcsíki, Gyergyó kerületi papságnak.* Kolozsvár, 1848. május 28.

hogy a szószekről ismertessék és megmagyarázzák a most hozott törvényeknek és rendeleteknek az egyes polgárookra és a hazára nézve egyaránt üdvös következményeit.¹⁹⁸ Leiratában rámutat, hogy a „fel-felmerülő kihágásoknak legfőbb oka abban rejlik, hogy a népnek sok helyeken nincsenek értelmes és jóakarató felvilágosítói.” A forradalmi kormány érezte, hogy az állami konszolidációban a legerősebb támasza az Egyház lehet, akinek a szószekről elmondott szavára odafigyelnek az emberek. Ez a megosztott erdélyi társadalom mindinkább szükségessé tette a kapcsolattartást a polgári kormányzat részéről az egyházak vezetőivel. A forradalmi kormánnyal való viszony változásaiban fontos szerepe volt annak az igénynek is, hogy a pozsonyi törvények katolikus egyházat érintő szabályozásai a püspöki kart a védekezés irányába mozdították el. Az erdélyi papság szerepvállalásának és magatartásának elemzésében kiemelt szerepe volt annak az autonómiai tapasztalatnak, amelyben évszázadokra visszamenően a világiakkal közösen gyakorolták a katolikus érdekvédelmet és küzdöttek az erdélyi katolicizmus fennmaradásáért, erősödéséért. Az országosan egységes katolikus egyházi önvédelmi, autonómia-törekvésekbe való bekapcsolódás mellett ezért is pontosan körvonalazható, hogy az Unió előtt, de utána is az erdélyi egyházmegye a már meglévő erdélyi sajátosságok mentén is igyekezett sajátos előogait érvényesíteni. Ez is magyarázza, hogy itt, a jogi tisztázás érdekében az egyházmegyei zsinat megtartása előtt előbb a világiakból és klerikusokból álló vegyes státuszgyűlést hívta össze a püspök.¹⁹⁹ Az erdélyi katolikus alsópapság a helyzet lehetőségeivel élve az egyházi társadalom belső reformja kapcsán a meglévő erdélyi autonómia talaját a demokratizálódó egyházvezetés irányába igyekszik elmozdulni, alulról szervezkedve ennek lehetőségeit szélesíteni. Még mielőtt az egyházmegyei zsinatra történő felhívást a megyéspüspök kiadta, az esperesi kerületek papsága már elkezdte alulról is szervezni ennek az összehívását. A kézdi-orbai kerület papsága a zsinat szükségességét a forradalom teremtette új helyzettel indokolja. Megfogalmazzák, hogy a kerület papsága „határozottan vissza utasítand minden, a kor szelleméből kinövő újítási ferde viszketeget” de a „megyei Nemzeti Zsinatok megtartásának általánossá vált óhaját ilyenek nem tartjuk, annál fogva annak rendelkezéséért, megtartásáért könyörgünk”.²⁰⁰ A gyergyói papság május 22-én kelt körlevelében²⁰¹ kifejti, hogy „a buda-pesti papság 12 pontból álló petícióját²⁰² (...) annak minden pontját illő komolysággal, higgadt ésszel megvizsgálók, úgy találtuk, miképp azok nem csak a buda-pesti, de az egész magyar clerus sérelmeit, kéréseit foglalják magukban, azért egész készséggel, egyes akarattal azokat magunkévá tettük, elfogadtuk.” Ugyanakkor e kérdések „legtöbbike csak egy nemzeti, vagy megyei zsinaton eldönthető,” ezért kéri ennek összehívását.

A világi hatóságok nagyon is jól felmérték, hogy az egyházmegyei papság milyen társadalmi hatást tud kifejteni, s ennek megfelelően nem tekinthetjük véletlennek azokat a folyamatokat, ahogyan a hivatalos egyházi hierarchia mellőzésével, esetenként megkerülésével igyekezett a forradalmi kormány saját elképzeléseit az aktívabb papokon keresztül promoválni. Ezeknek a szerepvállalásoknak egyik példája a papság szerepvállalása az agyagfalvi gyűlés szervezésében. Eránosz Jeremiás gyergyóditrói plébános a szabadságharc leverését követően Kovács Miklós püspökhöz írt jelentésében rámutatott, hogy „a Székely Honnak a kényes forradalmi üdők kezdete óta tavaly országgyűlés után, Magyarországra felküldött Székely követeink haza jövének, az ottan történt változások és zavarok

¹⁹⁸ GYÉFKL PI. – 706/1848. Eötvös József Vallás és Közoktatási Miniszter leirata Kovács Miklós erdélyi püspöknek. Budapest, 1848. május 10.

¹⁹⁹ Forster 1907. 13.

²⁰⁰ GYÉFKL PI. – 688/1848. Kádár Antal esperes és Elekes István jegyző által aláírt esperesi tanácskozási jegyzőkönyv, átküldve Kovács Miklós püspöknek. Gelence, 1848. május 17.

²⁰¹ A püspöki székhelyen 27-én iktatva. GYÉFKL, PI. – 823/1848. Mészáros Antal gyergyói esperes beadványa az erdélyi Consistoriumhoz. Gyergyószentmiklós. 1848. május 27.

²⁰² A beadványban az aláírók az egyházon belüli demokratizáló javaslatok mellett síkra szálltak az anyanyelvi liturgia, a papság méltányos és arányos fizetése, a világi ruha viselése, a teljes papság bevonásával tartandó évenkénti zsinatolás mellett.

iránt párthíveikkel, némely pap társaimmal is kézen fogva fanatisálni kezdték a Népet, elámítván azt a Nép irtásról álmodozásokkal így a dühig felizgatva a Népet, az agyagfalvi gyűlésre kivivék, megyéenként²⁰³ a népet a fő Esperes²⁰⁴ úrnak kör Levele szerént a lelki pásztoroknak, a szelídség köntösét levetve, vitéz kapitányi szerepet jádsva kardosan vezették úgymint a Kilyénfalvi,²⁰⁵ Újfalvi,²⁰⁶ Remetei²⁰⁷ és még két Gy[ergyó] Sz[ent] Miklósi segéd lelkész T[iszte]l[e]n]dő Jákobi Sándor,²⁰⁸ és Lakatos [Ferenc] urak’.²⁰⁹ Ez a forradalmi kormány melletti kiállítás, lelkesítés folyamatosan megmaradt a szabadságharc eseményei alatt is.

A forradalmi, egyházkormányzati radikalizmus és az erre reagáló forradalmi kormány által előnybe részesített kommunikáció címzettjei és szereplői kapcsán az is jól látható, hogy nem egyszerűen csak egy túlfűtött klerikális csoportról van szó az erdélyi lelkipásztorkodó papság körében, hanem olyan papokról, akik híveik hétköznapi helyzetét, vágyait ismerték, képviselték, s ezért hitelesek is lehettek előttük. Ennek a helyzetismeretnek az 1848-es erdélyi egyházmegyei zsinaton, illetve az azt előkészítő esperes-kerületi jegyzőkönyvekből több példája is ismert. A tanulmányban bemutatott, a három zsinaton visszatérő témaként jelentkező kérdések közül csak a vásár- és ünnepnapok megünneplése, az ekkora tervezett oktatások teamtikájára szűkítve a vizsgálatot, jól látható, hogy a felvetett javaslatok alapja milyen konkrét helyzetismerettel társult a papság részéről. A vásár és ünnepnapok méltó megülésének leggyakoribb akadályaiként jól érzékeltetik a papság részéről, hogy a háttérben egyrészt a munka (pl. marhalegeltetés), másrészt a zajos mulatozások azonosíthatók be. Az egyházmegyei zsinatot előkészítő esperesi tárgyalások jegyzőkönyvei között a torda-aranyosi kerület beadványában olvashatunk arról, hogy elsősorban a más vallásúak háborgatására, illetve a vegyes házasságban élőkre való tekintettel a hétköznapra eső ünnepeket vasárnapra kellene tenni.²¹⁰ Hasonló javaslattal élnek a kézdi-orbai kerület papjai is, illetve ugyanez a kérés fordul elő a barcai dékánátus és sepsimiklósi kerület beadványában is.²¹¹ A katolikus többségű helyekről érkező javaslatok az ünnep szellemével össze nem egyeztethető mulatozásokkal szemben tennének ellenlépéseket. A gyergyói kerület papjai utalnak arra, hogy az előkelők, tisztviselők, magukat műveltnek képzelők kerülnek a vallásos kötelességek teljesítését, példájukkal pedig rombolnak. Ezért javasolják a világi és katonai előljáróknak büntetés terhe

²⁰³ Egyházközségenként, plébániákként.

²⁰⁴ Mészáros Antal.

²⁰⁵ Sánta Imre Csíkszentimrén született 1806-ban. Pappá szentelve 1831-ben. Csíkszentimrén, majd 1833-tól Kolozsváron káplán. 1834-től Szentegyhászfaluban plébános, 1836-tól (1838?) Gyergyókilyénfalván, 1849-től Csíkszentmiklóson. Meghalt 1876. május 14. Ferenczi Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*. Bp.-Kolozsvár 2009. 390.

²⁰⁶ Albert Mihály Csíkszentmiklóson született 1802-ben. Pappá szentelve 1833-ban. Gyulafehérváron, majd 1837-től Székelyudvarhelyen gimnáziumi tanár. 1839-től Illyefalván plébános, 1842-től Gyergyóújfaluban. Az 1848-as forradalomban való részvétele miatt 1849–1851 között börtönben. Szabadulása után Csíksomlyón, Marosvásárhelyen és Gyulafehérváron, majd ismét Gyergyóújfaluban plébános. Meghalt 1861. december 20. Ferenczi 2009. 149.

²⁰⁷ Györfy János Csátószegen született 1801-ben. Pappá szentelve 1825-ben. Káplán Kolozsváron, majd 1829-től Csíkszentkirályon. 1832-től (1834?) Csíkszeredában táborig káplán, 1834-ben 6 hónapig megbízott plébános Csíkszeredában. 1846-tól Gyergyóremetén plébános. Az 1848-as forradalom idején a nemzeti mozgalmaktól távol maradt. Ennek ellenére ő az első, akit Gyergyóból Dorsner ezredes letartóztatott. 1856-tól Korondon káplán és egy ideig vezeti a parajdi plébániát. 1862-től Tekerőpatakon plébános, 1876-tól nyugdíjazva. Meghalt 1893. szeptember 4. Ferenczi 2009. 261.

²⁰⁸ Jákobi Sándor örmény rítusú. Születési adatai nem ismertek, pappá szentelési sem. Székelyudvarhelyen tanár, 1844-től Gyergyószentmiklóson káplán. Az 1848-as forradalom alatt tanúsított magatartása miatt előbb halálra, majd várfogságra ítélik. 1849-től fogoly, 1850-ben mint elítéltet viszik Komáromba. Ferenczi 2009. 280.

²⁰⁹ GYÉFKL PI. – 362/1849. *Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek*. Ditró, 1849. szeptember 12.

²¹⁰ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Torda–Aranyos kerület beadványa*. Felvinc, 1848. július 31.

²¹¹ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Barcai dékánátus és a sepsimiklósi kerület beadványa*. Brassó, 1848. július 20.

alatti rászorítását az ünnepek megtartására. Utalnak az angol példára, ahol büntető törvény van erre vonatkozóan. Főleg a határvidéki problémát érintik, amikor javasolják, hogy a katonaságot tisztjeik vezessék el a templomba. Ugyanakkor megtiltanának bármiféle kézi munkát, s a táncot is csak az esti vecsernye után engednék meg. A beadványok nem csak a külső hatásokra tesznek utalást, hanem párhuzamosan egy belső kritikát is megfogalmaznak, amikor a pap részéről a prédikációk alaposabb előkészítését igénylik: „*ne rögtönzött, hiú, hanem mindig jól kidolgozott, nem fellengző, s a közösség sokkal nagyobb része által nem érthető, hanem egyszerűen csinos, mindenki által könnyen felfogható, szívre és lélekre ható, az idő szelleméhez. Hívei szükségéhez alkalmazott egyházi beszéddel álljon fel mindig a szóközi székbe, s ne ímmel-ámmal, hanem szívből szívre hatólag szavalja azt el*”.²¹² A polgári hatóság közreműködését az ünnepek betartása terén a kézdi-orbai kerület jogilag is megalapozza. Rámutatnak, hogy az ünnepek megtartását az erdélyi polgári törvények is előírták (Approb. Const. Part. V. Edi. 5.; Compil. Constit. P. I. Tot. I. art. 2.). Ezt még kiegészítik: „*a boltok és korcsmák zárva maradjanak... a cégek levétessenek, akkor könnyű lesz a köznép által azokat megtartatni... Azon reményököt, miszerint az ünnep megszegőknek, káromkodóknak isteni tiszteletbeni resteknek megfenyítését óhajtjuk, tán nem fújja szét a jelenkor túlhúmanizmusának minden erkölcsi rosszat pártoló ferdesége*”.²¹³ A kerületek lelkipásztorkodó papsága tehát mindenképp igényelte az egyházi ünnepek és vasárnapok méltó megünneplésének elősegítésében a polgári hatóság közreműködését. A zsinatra beadott előkészítő jegyzőkönyvek szövegei ilyen szempontból egybecsengők. Csupán Zerich Tivadar teológiai tanár javasolja a polgári hatóság közbeavatkozásának a mellőzését.²¹⁴ Hasonló módon kiemelt figyelem előzte meg a *délutáni isteni tisztelet és szolgálat célszerűbb elrendezésének* egyházmegyei zsinati tárgyalását is. A célszerűséget elsősorban a latin nyelv helyett az anyanyelven végezendő szertartástól várták a zsinatozó atyák. Még így is csak a nagyobb ünnepekre kívánják szorítani a délutáni vecsernyéket (úgynevezett vesperákat), amint ez kiderül a veszprémi püspöknek küldött kivonatból. A zsinati jegyzőkönyv szövege ez előbbi pontosítás nélkül kétértelmű maradhatna: „*a deák nyelven tartott vesperák, mint nem célszerűek, szűnjenek meg*”, ami értelmezhető úgy is, hogy a latin nyelven történő végzését akarják megszüntetni, de úgy is, hogy magukat a vesperákat óhajtják eltörölni. A Vespera tulajdonképpen a papi zsolozsma részei, amelynek latinul történő végzése nem szolgálhatta egyértelműen a hívek lelki épülését. Imádkozása elsősorban a papság egyéni feladata, illetve a kanonokok és szerzetesek közös imamódja.²¹⁵ A zsinati döntés mindenképpen reális válasz a kialakult helyzetre, hiszen a vecsernye helyett vasár- és ünnepnapok előestéjére a loretói litánia végzését, illetve a Jézus litánia végzését ajánlják, a zsolotárak kihagyásával. Ez a megoldás végső soron eléggé egyértelmű egyetértéssel született meg. A kerületek előkészítő jegyzőkönyvei minden esetben rámutattak, hogy a néppel közösen végzett délutáni istentiszteletet anyanyelven kellene végezni, hiszen a hosszú, és latin nyelvű Vesperát a hívek úgyse értik. Az előkészítő tárgyalások javaslatai többnyire a Szepessy féle imakönyvet – *Istent reggel, a szent áldozatnak bémutatásakor, és estve naponta imádó keresztény* – ajánlják használatra. A megszövegezésben kiemelkedő szerep van Andrásai Antal gyergyói kerületi jegyzőnek, akinek a hatására a gyergyói kerület pontosan megjelölte beadványában ennek 13–33 oldalait.²¹⁶ A kérés hátterében egészen egyértelműen beazonosítható Andrásai Antal, aki az anyanyelviség pártolásával kapcsolatosan önéletrajzában megfogalmazta, hogy „*miután a századok óta éppen azon körökből, hol helyet foglalni csak neki vala egyedül s kirekesztőleg joga, száműzve volt édes honi nyelvünket a Magyar Nemzet*

²¹² GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Gyergyói kerület beadványa*. Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.

²¹³ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Kézdi-orbai kerület beadványa*. Kanta, 1848. augusztus 9.

²¹⁴ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Zerich Tivadar teológiai tanár beadványa*. Gyulafehérvár, 1848. augusztus.

²¹⁵ Forster 1907. 72.

²¹⁶ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Gyergyói kerület beadványa*. Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.

buzgó állhatatossága, csüggedést nem ösmerő küzdései, s a Király igazságszeretete az 1844 Pozsonyi Országgyűlésen felemelték azon magas polczra, melyet méltán követel, s melynél alacsonyabban őt szemlélni fájdalom s arcpirulás nélkül nem lehet s miután legalább a testvér Magyar Honban minden egyház és religiot illető tárgyak, válóperek a Szent- és Esperesi székeknél magyarul parancsoltatnak vitetni s az anyakönyvek is ezen édes nyelven kezdenek iratni, legyen szabad nekem is legalább e jegyzőkönyvet édes anyanyelvünkön megszólaltatni addig is míg egy boldogabb kor – melly bár mentől előbb békövetkeznek, – édes kis hazánkban is anyanyelvünket diplomatikai állásra emeli, s míg eljövend egy boldogabb kor, melly előtt hihetetlen legyen miképpen mi a kihalt latin nyelv rabigája alatt illy sok századok hosszú során át görbednek megvetve s feledve édes anyai nyelvünket még a felvilágosodott 19-ik században is konyhai szavakkal összefélcelt studiumokat tanulunk szajkó módra, s még az 1845-ik évben e nyelven tanul a Cath. s e nyelven folynak minden egyházi dolgaink.”²¹⁷ A Vespera kapcsán a többi kerület is javasolta, hogy egyszerű legyen: ének, ima, szentírási szövegek, bizonyos szertartások végzése legyen a tartalma.²¹⁸ A zsinaton a választmányi munka összefoglalójába utólag bekerült a „cibórium kitétele mellett”²¹⁹ betoldás is, amelyet a zsinati jegyzőkönyv is tartalmazni fog. A veszprémi püspöknek elküldött pontokból az előesti Vesperás tartásának igénye hiányzik. Ez a megoldás mindenképpen helyesnek tartható. Az érvényes egyházi szabályok ugyanis előírják, hogy a trienti zsinatnak a latin nyelv pártolására vonatkozó döntése²²⁰ szellemében a liturgikus ténykedések és a breviárium végzésénél a latin nyelvet szabad használni, míg az ezen kívül eső, néppel közösen mondott imákban lehetséges az anyanyelv használata.²²¹ Tehát ha marad a Vesperás, mint a breviárium része, azt csak latinul lehetett volna továbbra is végezni, viszont a litániákat lehetett már magyarul is. Így próbálják meg elérni, hogy a ritkábban és ugyanakkor anyanyelven vasár- és ünnepnap délután tartandó ájtatosságokat a hívek megkedveljék. Ilyen kivitelezéssel a délutáni vecsernye egybeköthető volna a vasárnap és ünnepnapokon történő oktatással is. A jegyzőkönyv a vesperás elvégzése előttre ajánlja az oktatások tartását. A veszprémi püspöknek küldött kivonat ugyanakkor egy újabb pontosítással igyekszik az oktatásoknak hatékonyságát, látogatottságát növelni: „falukon őszi és téli vasárnapokra azért kívánnók határozni, mert az évszak más vasárnapjain a cselédek megjelenése nehezen eszközölhető – Városokon a tavaszi és nyári időszakban tartandok, és azok gyakorlására az illetők az előjáróság által kötelezendők”.²²² A zsinati jegyzőkönyv röviden foglalja össze a hozzászólók javaslatait, amelyeket a zsinatot előkészítő tanácskozások jegyzőkönyvei részletesebben taglalnak. A javaslatok rámutatnak azokra az okokra, ami miatt ezen oktatások látogatottsága nem éppen magas. Keresztes József beadványában kifejti, hogy a vasárnap délutáni oktatás szükséges, és rámutat a kivitelezést szinte lehetlenné tevő okokra is. Itt érinti a székelyföldiek példáját, akik még vasárnap és ünnepnapokon is dolgoznak, pásztorkodnak, tutajoznak. A fő okok felsorolását kiegészíti azzal, hogy sokan szolgálnak más vallásúaknál. Az időpont kapcsán a gond a városi cselédeknél van, mert „míg az úr meghatározatlanul 4-5 órákar ebédel, s a kártyás, kockás háta megett virraszt a cseléd, addig ennek tanulása kétséges.”²²³ Ugyancsak ő rámutat, hogy esetenként az is gond lehet, hogy ruháik rongyosak, amelyekben szégyellnek a templomban megjeleni. Persze az utcán, a

²¹⁷ Andrásinéletrajz.

²¹⁸ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Alcsíki és kászonszéki kerület beadványa*. Csíkszentmárton, 1848. augusztus 1.

²¹⁹ GYÉFKL EZS. – d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Választmányi munkálat azon zsinati tárgyakról, melyekről készítendő megyezsinati munkálat a veszprémi nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő*, a. 4.

²²⁰ *Conc. Trid.* Sess. XXII. c. 8. de sacrific. missae; can. 9. „Si quis disxerit, lingua tantum vulgari Missam celebrari debere: anathema sit”.

²²¹ Szeredy II. 492. §. II. 2. 1188–1189.

²²² GYÉFKL EZS. – d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, melyekről készítendő megyezsinati munkálat a veszprémi nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő*, B. a. 6.

²²³ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Keresztes József ferences tartományfőnök beadványa*. 1848. augusztus 16.

fogadóban ezért nem feszélyeztetik magukat, tehát ez inkább ürügy, mintsem ok az oktatásról való távolmaradásra. A kolozs-dobokai beadvány szerint a cselédek csak ősszel és télen tudnak ilyen oktatásokon megjelenni.²²⁴ A gyergyói kerület javaslata szerint télen, illetve nagyböjten és adventben volna ilyen oktatásra lehetőség, mert „a székelységben az ifjak és gyermekek az egész nyáron, és a tavasz és ősz legnagyobb részén át éjjel és napot a mezőn és erdőkön töltik, főleg Gyergyóban, hol a földművelésen és a marhák legeltetésén kívül a tutajfavágás is igen sok erdőn töltendő időt igényel”.²²⁵ A gyulafehérvári papság arra is rámutat, hogy a cselédek uraiktól nem mindig kapnak szabad időt délelőtt, de talán délután ott tudnak lenni, s ezt kellene kihasználni.²²⁶ A cselédek kapcsán ezért is emeli ki a belső-szolnoki beadvány, hogy törvény kötelezze a cselédeket tartó urakat, hogy a vasárnapi oktatásokra elengedjék őket.²²⁷ A bányavidéki kerület papságának beadványa is rámutat az oktatás fontosságára, és javasolja, hogy a polgári hatóság is segítse elő az érintetteknek az oktatásokon való megjelenését.²²⁸ Tekintettel arra, hogy ez az együttműködés bizonytalan, a marosi kerület csupán a vasárnapi iskola formájában képzei el ezt az oktatást,²²⁹ míg a kézdi-orbai kerület helyette, illetve kiegészítésére jobban hangsúlyozza a házasságra való felkészítések rendszeres tartását.²³⁰ Végső soron azonban a kerületek többsége az oktatás megtartását fontosnak tartja. A gyergyói kerület – Andrási Antal hatására – konkrét javaslatot is tesz az oktatás anyagára vonatkozóan. Ők a salzburgi érsek, Augustin Gruber *Practisches Grundbuch von Katechetik für Katholiken* könyvét ajánlják, amelynek egy részét Bardócz János és Lönhárt Ferenc – a későbbi erdélyi püspök – már magyar nyelvre le is fordítottak.²³¹ Gruber kézikönyve mellett az 1845-ben megjelent Andrási István által írt *Keresztény tudomány-t* is figyelembe ajánlják.²³² Andrási István akárcsak Andrási Antal is, a bécsi Augustineum végzettje²³³ volt, s 1836-tól a gyulafehérvári teológiai tanára is.²³⁴ Így Andrási Antal és Andrási István 1836–1843 között kollégák is voltak, ami kézenfekvő magyarázatot ad arra, hogy a gyergyói kerület honnan ismerhette ilyen behatóan a kérdésre vonatkozó irodalmat.

Vélelmezhető, hogy azok a lekipásztorkodó papok, akik híveik gondjait közéről ismerték, s hatékonyan igekeztek érdekükben (is) reformokat szorgalmazni, amikor a forradalom és szabadságharc ügyében az általuk elfogadott forradalmi kormány terveinek megfelelően mozgósítottak, hatékonyak lehettek. Egy nagyobb öszképben, az látható, hogy a felső hierarchia által – legalább is kezdetben – promovált forradalmi változások iránti nyitottság és a forradalmi kormány által kért lojalitás párosulva a hívek érdekében megfogalmazott reformjavaslatokkal, függetlenül az esetenként ezzel együtt járó egyházi belső radikalizmus mértékétől, meghatározó társadalmi szereplőkké tette a lekipásztorkodó papságot. Ebben az összefüggésben nem tekinthető véletlennek az sem, ahogyan a szabadságharc bukását követően a megtorlás áldozataul

²²⁴ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Kolozs-dobokai kerület beadványa*. Kolozsvár, 1848. augusztus 8.

²²⁵ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Gyergyói kerület beadványa*. Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.

²²⁶ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Gyulafehérvári papság beadványa*. Gyulafehérvár, 1848. július 31.

²²⁷ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Belső-Szolnok kerület beadványa*. Szamosújvár, 1848. augusztus 2.

²²⁸ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Bányavidéki kerület beadványa*. Abrudbánya, 1848. augusztus 1.

²²⁹ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Marosi kerület beadványa*. Marosvásárhely, 1848. augusztus 12.

²³⁰ GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Kézdi-orbai kerület beadványa*. Kanta, 1848. augusztus 9.

²³¹ Gruber Ágoston: *A hitoktatás gyakorlati kézikönyve*. Kolozsvár 1846.

²³² GYÉFKL PI. – 1010/1848. *Gyergyói kerület beadványa*. Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1.

²³³ Tusor Péter: *A bécsi Frintaneum tagjai Magyarországról, 1816–1918*. In: Lymus. Magyarságtudományi forrásközlemények. Bp. 2007. 210.

²³⁴ Papi karrierjének főbb állomásai: a bécsi Augustineum elvégzése után 1827-ben szentelték pappá. Előbb Marosvásárhelyen káplán, de már 1832-ben teológiai tanár Gyulafehérváron 1833–1836 között Oláhlápos plébánosa, majd újra visszatér tanítani a teológiára, 1836–1848 között. 1848-ban kezdi asztronómiai tanulmányait Budán. Hazatérve 1850-ról a Batthyáneum igazgatója. 1851-ben a Gyulafehérvári Székeskáptalan csillagász-kanonoka lett, tíz év múlva a teológiai tanárságról lemond a káptalani munkák miatt. Káptalani teendőinek sűrűsödését jelzi, hogy 1853-ban iskoláskanonok, 1854-ben mesterkanonok, 1866-ban pedig örkanonok lett. 1890-ben hunyt el, Gyulafehérváron. Ferenczi 2009. 153.

estek ezek a papok, mint ahogyan az sem, ahogyan híveik igyekeztek kimenteni papjaikat a számonkérés terhei alól. Ezért is a hívek és a papok kapcsolatának, a papság társadalmi hatásfokának egyfajta mércéje lehet annak a mértéke, ahogyan a forradalom és szabadságharc leverése után az osztrák megtorlás keresztúzába kerülő papjaikat a hívek mentesíteni igyekeztek a számonkéréstől.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a három vizsgált erdélyi egyházmegyei zsinat – 1822, 1848, 1913 – esetében egyedül 1848-ban volt igazán lehetősége az egyházmegyei papságnak a pasztorációs tapasztalatai, a megoldatlan egyházügyi kérdések mentén a javaslatait nem csak megfogalmazni, hanem azokat a zsinati munkálatokon képviselni is. Ezek a javaslatok, még ha egyházzogilag kifogásolható is az 1848-as egyházmegyei zsinati munkálat, egy olyan reális tapasztalatokon nyugvó megfogalmazások voltak, amelyek részben az 1822 óta meg nem oldott problémákra kerestek megoldást, másrészt nem veszítették aktualitásukat még 1913-ban sem, így ezek a visszatérő témák egy jó keresztmetszetét mutathatják a 19. századi erdélyi egyházmegyei törekvéseknek. A hívekkel való kapcsolat, a világiak bevonása nem csak az 1848-as vegyes Státus-gyűlésen történő tárgyalások során tapasztalt együttműködés, hanem az esperes-kerületi gyűléseken megfogalmazott javaslatok indoklásaiból is jól mérhető. Mindez jelzi a papság társadalmi szerepvállalásának gyökerét, ami lehetővé tette az aktív szerepvállalást, a forradalmi eseményekre gyakorolt hatását is, a hívek bevonása, lelkesítése esetében, amit a forradalmi kormány nem csak érzékelt, hanem fel is használt, s aminek az eredményességét jelzi a forradalom és szabadságharc után sorra kerülő meghurcolása a klerikusoknak.